

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: filosofie

Studijní program: M7503 - Učitelství pro základní školy

Kombinace: Český jazyk – občanská výchova

Odraz židovského útlaku za 2. sv. války u nás
v dílech českých spisovatelů 20. st.

Reflections of jewish oppression during the Second
World War in pieces of Czech authors of 20th
century.

Diplomová práce: 2008 – FP – KFL – 067

Autor:

Václav Štěpař

Podpis:

.....

Adresa:

Pod Kopečkem 403

572 01, Polička

Vedoucí práce: PhDr. Břetislav Daněk

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh	Počet
102	22863	23	0	33	19	

Zde kopie vyplněného formuláře **Zadání DP**

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne:

Václav Štěpař

Poděkování

Chtěl bych vyjádřit poděkování několika osobám, které se různou mírou podíleli na vypracování této diplomové práce. Předně patří můj dík PhDr. Břetislavu Daňkovi, který mi z titulu vedoucího práce poskytl velice kvalitní poradenství. Slova díku patří i Mgr. Anně Matyskové za propůjčené odborné publikace a Mgr. Boženě Kaprasové za lingvistické konzultace.

Resumé

Práce se zabývá problematikou židovského útlaku v Československu a jeho promítnutí do děl českých autorů 20. století. Přední důraz je kladen na historickou genezi židovského útlaku a na rozbor toho, jak se židovské perzekuce v okupovaném Československu promítly do děl vybraných českých autorů. Pozornost je věnována rovněž možnosti využití této problematiky při výuce na 2. stupni základní školy.

Summary

This Diploma deals with problems of the Jewish persecution in Czechoslovakia and its reflection in pieces of Czech authors of 20th century. The main emphasis is put on the historical genesis of the Jewish persecution and on the analysis of its reflection in works by selected Czech authors. The Diploma is also focused on the possibility to use this problem for education of lower secondary classes.

Zusammenfassung

Le sujet de mon mémoire se préoccupe de la problématique de l'oppression juive en Tchécoslovaquie et son apparition dans les oeuvres des auteurs tchèques du 20ième siècle. Je met l'accent surtout sur la genese historique de l'oppression juive et sur l'analyse comment ces persécution des Juifs en République tchécoslovaque occupée ont influé des oeuvres des auteurs tchèques. L'attention est dévouée aussi a la possibilité d'utiliser ce sujet a l'école pendant l'enseignement.

Seznam použitých zkratek

ČSR - Československá republika

DP - diplomová práce

KSČ - Komunistická strana Československa

SA - úderné oddíly nacistické strany NSDAP

SS - elitní bojové jednotky nacistického Německa.

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

StB - Státní bezpečnost

NSDAP - německá politická strana

1.	ÚVOD	10
1.1	Vymezení základních pojmů	11
2.	HISTORICKÉ KOŘENY ANTISEMITIZMU A JEHO VÝVOJ DO 2. SV. VÁLKY	12
2.1	Starověké Řecko a Řím	12
2.2	Středověk a křesťanství	13
2.2.1	Antisemitské stereotypy	13
2.2.2	Popírání práv a svobod Židů	14
2.3.	Středověký a novověký antisemitizmus	15
2.3.1	Ghetta	15
2.3.2	Odlisňující znamení a symbolika	15
2.3.3	Falešné obvinění jako záminka k následné perzekuci	16
2.3.3.1	Obvinění ze znesvěcení hostie	16
2.3.3	Obvinění ze šíření nemocí	16
2.3.3.3	Obvinění z rituální vraždy	17
2.3.4	Převýchova	17
2.3.5	Vyhnanství	17
2.3.6	Pogromy	18
2.4	Antisemitizmus v období zrovnoprávnění	18
3.	II. SVĚTOVÁ VÁLKA A HOLOKAUST	21
3.1	II. světová válka (1. září 1939 – 2. září 1945)	21
3.2	Prvotní příčiny holokaustu	21
3.3	Rozkvět nacizmu	22
3.4	Sílení moci nacistů a první protižidovské perzekuce	22
3.5	Norimberské zákony	24
3.6	Rok 1938	24
3.6.1	Křišťálová noc	25
3.6.2	Svět začíná diskutovat židovský problém	26
3.7	Vpád do Polska	26
3.7.1	Osud polských Židů	27
3.8	Situace ve zbytku Evropy	28
3.9	Pokus o vzdor a odpor	29
3.10	Teritoriální řešení židovské otázky	30
3.11	Plán Barbarossa a předznamenání masového vraždění	31
3.12	Masové vyvražďování v plném proudu	31
3.12.1	Vyhlažovací tábory	33
3.12.2	Sonderkomando	34
3.12.3	Lékařské experimenty	34
3.13	Porážka nacistického Německa a pochody smrti	35
4.	OSUD ŽIDŮ ZA I. A II. SVĚTOVÉ VÁLKY NA NAŠEM ÚZEMÍ	37
4.1	Období první republiky	37
4.2	Mnichovská dohoda a rozpad první republiky	37
4.3	Křišťálová noc v Sudetech a její následky	38
4.4	Období protektorátu Čechy a Morava	39
4.4.1	Hospodářské změny za protektorátu	39
4.4.2	Zákazy povolání a konfiskace	40
4.4.3	Ghetto bez zdí	41
4.5	Terezín	42
4.5.1	Úloha Terezína	43
4.5.2	Malá pevnost	44

4.5.3 Život v ghettu	44
Koncentrační tábor v Litoměřicích	46
5. ÚTLAK ŽIDŮ ZA 2. SV. VÁLKY OČIMA ČESKÝCH AUTORŮ 20. STOLETÍ	47
5.1 Literatura v době 2. sv. války a okupace	47
5.2 Reflexe 2. sv. války	48
5.1 Arnošt Lustig	49
5.1.1 Autorův život	49
5.1.2 Autorův pohled na antisemitismus	50
5.1.3 Autorova tvorba	52
5.1.4 Démanty noci	52
5.2 Ladislav Fuks	54
5.2.1 Autorův život	54
5.2.2 Autorova tvorba	54
5.2.3 Pan Theodor Mundstock	55
5.3 Jiří Weil	57
5.3.1 Autorův život	57
5.3.2 Autorova tvorba	57
5.3.3 Život s hvězdou	58
5.3.4 Srovnání Života s hvězdou a Pana Theodora Mundstocka	59
5.4 Norbert Frýd	61
5.4.1 Autorův život	61
5.4.2 Autorova tvorba	61
5.4.3 Krabice živých	62
5.4.4 Krabice živých a Démanty noci	64
5.5 Jan Otčenášek	65
5.5.1 Autorův život	65
5.5.2 Autorova tvorba	65
5.5.3 Romeo Julie a tma	65
6. PEDAGOGICKÉ A DIDAKTICKÉ VYUŽITÍ	68
6.1 Dotazníkové šetření	68
6.2 Hodnocení dotazníkového šetření	71
6.3 Využití tématu židovského útlu na 2. stupni základní školy	72
6.3.1 Občanská výchova	72
6.3.2 Český jazyk	77
7. ZÁVĚR	78
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
6.1 Literatura	79
6.1.1 Předmětová literatura	79
6.2.2 Odborná literatura	79
6.2 Elektronické zdroje	81
9. SEZNAM PŘÍLOH	82
Příloha č. 1: Degradace Alfreda Dreyfuse na dobové ilustraci M. Meyera z roku 1895	84
Příloha č. 2: Adolf Hitler	85
Příloha č. 3: Další významní nacisté	86
Příloha č. 4: Anexe Rakouska	87
Příloha č. 5 : Výsledek křivákové noci v Berlíně	88
Příloha č. 6: Děti na ulici varšavského ghetta	89
Příloha č. 7: Židovská žena na ulici varšavského ghetta	90
Příloha č. 8: IV. B. pražské židovské měšťanské školy	91

<i>Příloha č. 9: Chlapec s davidovou hvězdou .....</i>	<i>92</i>
<i>Příloha č. 10: Fotografie dětských vězňů po osvobození Osvětimi.....</i>	<i>93</i>
<i>Příloha č. 11: Fotografie vězňů po osvobození Buchenwaldu.....</i>	<i>94</i>
<i>Příloha č. 12: Arnošt Lustig.....</i>	<i>95</i>
<i>Příloha č. 13: Ladislav Fuks.....</i>	<i>96</i>
<i>Příloha č. 14: Jiří Weil.....</i>	<i>97</i>
<i>Příloha č. 15: Norbert Frýd.....</i>	<i>98</i>
<i>Příloha č. 16: Jan Otčenášek.....</i>	<i>99</i>
<i>Příloha č. 17: Ukázka vyplněného dotazníku .....</i>	<i>100</i>
<i>Příloha č. 18: Ukázka příchozích vyplněných elektronických dotazníků I.....</i>	<i>101</i>
<i>Příloha č. 19: Ukázka příchozích vyplněných elektronických dotazníků II.....</i>	<i>102</i>

1. Úvod

Cílem diplomové práce (dále jen “DP”) je pojednat o odrazu židovského útlaku za 2. sv. války v dílech vybraných českých autorů 20. století. Pokud se chci nad touto problematikou seriózně zamyslet, je zapotřebí se věnovat okolnostem a původu židovského útlaku a rovněž rozebrat dobový kontext.

Diplomovou práci jsem rozčlenil do jednotlivých kapitol. V první kapitole, tj. úvodu, vystihnu hlavní body jednotlivých kapitol v práci.

Druhá kapitola pojednává o kořenech protizidovských postojů a jejich vývoji od starověku do 2. sv. války. Zřetel je brán především na stěžejní události a fakta, jež jsou z hlediska antisemitizmu nejdůležitější.

V třetí kapitole jsem se zaměřil na 2. sv. válku, její příčiny a průběh, to vše s přednostním důrazem na antisemitizmus na osud Židů.

Čtvrtá kapitola pojednává o osudu židovského etnika v Československu za první republiky, před a během 2. sv. války.

Pátá kapitola se zabývá nejpodstatnější částí zpracovávané problematiky, tedy českými autory a jejich díly zpracovávajícími se židovskou problematiku během 2. sv. války. Je zde kladen důraz na zařazení každého autora do dobového kontextu, postihnout jeho životního osudu a analýzu díla. Rovněž zde provádím komparaci jednotlivých autorských přístupů k dané problematice s důrazem na rozdílnost životních osudů jednotlivých autorů.

Šestá kapitola pohlíží na možnosti didaktického a pedagogického využití zpracovávané problematiky při výuce na základních školách. Součástí této kapitoly je zhodnocení dotazníkového šetření, které je zaměřeno na znalosti zpracovávané problematiky u žáků 2. stupně základní školy.

Sedmá kapitola obsahuje závěr. Kapitola osmá a devátá seznamy použitých zdrojů a pramenů.

1.1 Vymezení základních pojmů

Vzhledem ke skutečnosti, že má práce pojednává o problematice židovského útlaku, pokládám za nutné, aby došlo k vymezení stěžejních pojmů (Ž)žid, antisemitizmus a holokaust. Nejprve se na dané pojmy zaměřím v obecné rovině, poté budou dále v práci podrobněji rozebrány.

Holokaust: termín holokaust má základ v anglické odvozenině z řeckého *holokauston* (česky zápalná oběť, resp. celopal), což je označení pro náboženskou obětinu, která se celá spálí. V českém jazyce se povětšinou setkáváme s dubletním tvarem s „k“, tedy holokaust. Termín Holokaust poprvé použil ve svém románu Noc nositel Nobelovy ceny za mír Eliezer Wiesel, a to ve smyslu „zničení ohněm“. Postupem času došlo k významovému posunu a termín holokaust se začal používat pro označení jakékoliv genocidy či masakru.

Antisemitizmus: jedná se o specifický druh rasizmu, kdy dochází k všeobecnému opovržení, nevraživosti a nepřátelství vůči Židům. Přestože samotné slovo antisemitizmus odkazuje ke všem semitským národům, je tento termín používán většinou pro označení nepřátelství vůči Židům.

(Ž)žid : u tohoto pojmu je zapotřebí vědět, že slovo Žid s velkým písmenem na začátku slova označuje židovský národ oproti tomu žid s malým písmenem na začátku označuje vyznavače judaizmu. Oba významy se do jisté míry překrývají, protože židovské náboženství bylo původně náboženstvím národním a bylo jedním z určujících rysů příslušnosti k židovskému národu.

2. Historické kořeny antisemitizmu a jeho vývoj do 2. sv. války

Je složité určit, kdy se antisemitizmus objevuje poprvé, dodnes je tato otázka předmětem vědeckých debat. Jedna z teorií pracuje s domněnkou, že antisemitizmus rozšířili staří Řekové, kteří vycházeli ze staroegyptských předsudků. Tuto teorii prosazuje profesor Peter Schafer ze Svobodné univerzity v Berlíně a svá tvrzení opírá o studium protižidovských spisů egyptského kněze Manéthóa.¹

2.1 Starověké Řecko a Řím

První známky antisemitského smýšlení se objevují už v dobách starého Řecka a Říma. Toto smýšlení pramenilo ze špatné znalosti a interpretace židovské kultury, ale také z odporu proti monoteizmu, jež byl v kontrastu k řeckému a římskému polyteizmu. Tehdejší odpůrci judaizmu se například domnívali, že židovský odpočinek v posledním dni v týdnu, šabat, je projevem jejich lenosti a odporu k práci. K dalším fámám patřilo, že Židé vykrmují řecké hochy, aby je pak ve svém chrámu obětovali Bohu. Staří Řekové byli také přesvědčeni, že se Židé modlí k vepřům a oslům, ale zároveň věřili, že nejedí vepřové maso, protože způsobuje malomocenství. Nevěřilo se rovněž v židovskou verzi biblického příběhu o odchodu Židů z Egypta, ale mělo se za to, že Židé jsou malomocní, a proto je Egyptané ze země vyhnali.

Židé se nezřekli svého přesvědčení a víry a tím bylo znemožněno jejich splnutí s majoritní společností. Na jednu stranu se jednalo o pevný manifest v jejich víru a přesvědčení, na stranu druhou se právě toto stalo záminkou pro pokračující a nově se utvářející antisemitské nálady. Na Židy se začalo pohlížet jako na nepřátele a ateisty, kteří pohrdají veškerými řády a bohy. Postupem času začali být Židé ve společnosti vnímáni jako symbol konfliktů a problémů. Když pak Židé podlehli v osudovém střetnutí s Římem, někteří jejich odpůrci si to vyložili takto: sám Bůh Židy nenávidí; zavrhl je a vyhnáním na ně uvalil věčný trest.

---

¹ Manéthó - (v překladu „Pasák koní“) byl egyptský kněz žijící ve 3. století př. n. l. za vlády Ptolemaiovců. Sepsal řecky třísvazkové Egyptské pamětihodnosti, v nichž Řekům vylíčil dějiny své země.

2.2 Středověk a křesťanství

Na starověké myšlení postupně navázalo křesťanství, které převzalo a rozvinulo tři základní antijudaistické teze: představu o Židech jako konfliktních vyznavačích škodlivé víry, Židech jako odpůrcích správné vize světa a Židech coby těch, kdo jsou právem vyvrženi z lidské společnosti, neboť si sami zavinili své utrpení.

Tyto představy procházely dlouhým vývojem, jež byl ovlivněn oddělování křesťanství od židovství. Křesťanství se nakonec přihlásilo k tezi odmítající “lid staré smlouvy”, “Izrael podle těla”, ve jménu “lidu nové smlouvy” – církve, označované jako “nový Izrael” či též “Izrael podle ducha”. Tento postoj znamenal, že židovská náboženská tradice skončila, jelikož byla plně nahrazena křesťanstvím. Církev se pasovala do role jediného dědice a vykladače původního biblického odkazu. Hebrejskou Bibli považovala pouze za jakýsi nedokonalý předobraz učení. Židovské dějiny a jejich duchovní odkaz církev připravila o jakoukoliv významovou autonomii.

Pokud Židé zůstávali věrni svým tradicím, církev to považovala za projev neposlušnosti a nepřátelství. Židé začali být postupně považováni za zosobnění zla, služebníky Satana a zapřísáhlé odpůrce Boha. Židovské symboly jako synagoga nebo jejich posvátný jazyk byly považovány za nástroje samotného ďábla, který měl podle pozdějších představ sídlit v židovské duši. Židé čím dál tím více upadali v nepřízeň církve, která velice těžce nesla židovskou tvrdošijnost a věrnost vlastním tradicím. Církev si diskriminaci a pronásledování Židů odůvodňovala tak, že Stvořitel Židy zavrhl, protože nepřijali poselství Ježíše Krista, čímž odpadli od Boha a byli mu nevěrní. Církev se snažila dokazovat křesťanskou pravdu, oddělit moudré od nemoudrých, osvícence od tmářů, vyvolené od zatracených a právě pokoření Židů se mělo stát výmluvným svědectvím této pravdy.

2.2.1 Antisemitské stereotypy

Ke známým odpůrcům judaizmu patřil například církevní otec Jan Zlatoústý, který společně s dalšími církevními elitami, Tertulianem, Origenem a Augustinem, vytvořil stěžejní církevní antijudaistickou argumentaci. Jan Zlatoústý ve svém učení přirovnává Židy ke zvířatům. Právě toto přirovnání se stalo inspirací pro budoucí antisemitské projevy, kdy byli Židé zpodobňováni jako osli, vepři, nepříjemný hmyz.

2.2.2 Popírání práv a svobod Židů

Protižidovské smýšlení ve středověku úzce souviselo s právním postavením Židů, které bylo velkou měrou určeno Ediktem milánským z roku 313, kdy byla křesťanství, oproti judaizmu, přiznána neomezená náboženská svoboda. Za císaře Konstantina hrozil trest smrti tomu, kdo by chtěl konvertovat k židovské víře nebo naopak zabránil Židovi v přijetí křesťanské víry. Taktéž nevybíravě se Židů dotýká kodex císaře Theodosia, kde byly stanoveny zásady ekonomické, sociální a politické degradace Židů v rámci křesťanské společnosti. Judaismus je v tomto kodexu považován za nakažlivou nemoc, před kterou je třeba křesťany ochránit. Z hlediska právního postavení Židů byl zásadní Justiniánův kodex, který obsahoval velice ostrá protižidovská ustanovení. Židé nesměli zastávat veřejné úřady, stavět synagogy, sexuálně se stýkat s osobou křesťanské víry. Ne všechny zákony byly vždy striktně uplatňovány. Karel Veliký zaručil Židům právo na život, modlitbu a majetek. Někteří Židé se mohli zase věnovat obchodní činnosti, což nebylo ale projevem blahovůle panovníka, ale spíše jeho vypočítavosti. Židé pobývali totiž v nejrozličnějších zemích a jejich vzájemné kontakty se staly výhodou vzhledem k mezinárodnímu obchodu. Židé si však tímto k většímu blahobytu nepomohli, veškeré výsledky totiž připadly panovníkovi, o jehož přízeň museli Židé neustále bojovat. Využívalo se tedy pouze schopností Židů a jejich bezvýchodné životní situace. Církev, která svým negativním vnímáním Židů značně ovlivnila protižidovskou legislativu po celé Evropě, stanovila i vlastní pravidla společného židovsko-křesťanského soužití. Z tohoto hlediska zásadní byl IV. lateránský koncil 1215, který určil: Židé musí nosit znamení odlišující je zřetelně od ostatního obyvatelstva, Židé musí žít odděleně od ostatního obyvatelstva a smí vykonávat pouze některá řemesla, Židé mohou provozovat obchodní činnost omezenou pouze na židovské osídlení.

2.3. Středověký a novověký antisemitismus

2.3.1 Ghetta

Jedním z projevů židovské diskriminace byla existence ghett² a povinnosti Židů v nich žít oddělené od ostatního obyvatelstva. Snaha o izolaci Židů spadá až do 4. stol. Soužití křesťanů se Židy bylo výslovně zakázáno III. A IV. lateránským koncilem, ale teprve v 16. století dostalo jednoznačný výraz v podobě uzavřeného ghetta. Zlomovým okamžikem byla bula papeže Pavla IV., která ideu uzavírání Židů do ghett posílila a díky níž se tato praktika začala šířit do dalších částí Itálie a postupně i do celé Evropy. Takováto ghetta byla neprodyšně uzavřena a přísně střežena. U bran hlídaly stráže a dohlížely na to, aby pohyb Židů ven a dovnitř probíhal v souladu s nařízenými předpisy. Ghetta byla úplně uzavřena po dané večerní hodině a také v křesťanské svátky. Život zde se kromě sociálního strádání vyznačoval přelidněností, nemocemi a častými požáry. Systém ghett se v Evropě, vyjma Francie, zachoval až do 19. století. Na území dnešní České republiky bylo nejvýznamnější ghetto především v Praze, další se nacházela například v Polné, v Boskovicích a Třebíči.

2.3.2 Odlišující znamení a symbolika

Filosofie ghett byla postavena na snaze co nejvíce ponížit a degradovat Židy. Dosahovalo se toho mnohými potupnými nařízeními a nutností nosit na oděvu odlišující znamení. Takové znamení mělo povětšinou podobu žlutého i červenobílého kolečka či pásky na svrchní části oděvu, dále zvláštní pláštěnky, kápě, čepce nebo klobouku, krejzlíků a stužky do vlasů. V Itálii musely ženy nosit zvláštní červenou zástěru či modrou stuhu. V německých zemích a zemích rakouské koruny se zase nosí žlutý špičatý klobouk. Nutnost nosit odlišující znamení trvalo ještě za vlády Marie Terezie. U nás tuto povinnost zrušil až císař Josef II. v roce 1781. Všechna tato opatření byla pro Židy sice značně nepříjemná a potupná, ale ohrožovala je veskrze nepřímo.

Horší bylo, když byl Žid obviněn ze znesvěcení hostie, rituální vraždy nebo šíření nemocí. Tato obvinění nebyla nijak reálně podložena, vycházela pouze z pomluv,

---

² Slovo ghetto se začalo používat až od počátku 16. století a je převzato z italštiny. Od roku 1516 směli totiž benátské Židy obývat pouze městskou část zvanou ghetto nuovo (nova slévárna), která byla zdmi a branami oddělena od zbytku „normálního“ města.

kteře měly kořeny již ve středověku. Pokud byl Žid obviněn z jednoho z těchto trestných činů, následovalo mučení, pronásledování a fyzické napadání.

2.3.3 Falešné obvinění jako záminka k následné perzekuci

2.3.3.1 Obvinění ze znesvěcení hostie

Židé bývali často obviňováni ze znesvěcování hostie. Křesťané se totiž domnívají, že při mši se chléb v podobě hostie mění v tělo Krista. Židé byli obviňováni z toho, že hostii záměrně znesvěcují bodáním, pálením a jiným trýzněním, čímž dochází k opakovanému ukřižování Krista. Objevovala se svědectví, kdy byla hostie spatřena za přítomnosti Žida, jak sténá, křičí a krvácí. Tato svědectví vyvolávala čím dál větší vlnu antisemitského citění a čím dál více se objevovaly násilné výpady proti jednotlivcům, skupinkám, ale i celým čtvrtím. U nás byli vyvražďeni na základě falešného obvinění Židé z Kouřimi (1338).

2.3.3 Obvinění ze šíření nemocí

Když se v letech 1348-1350 přehnala Evropou zničující morová epidemie, byli to opět Židé, kteří posloužili jako snadný terč a obětní beránek. Jako bič na Židy posloužila stará pověst, která obviňuje Židy ze znečišťování vod a studen, které mělo pomoci vyhladit křesťany. Během morové epidemie bylo násilně vyvražďeno velké množství Židů, zejména ve Španělsku a Německu, ale také Švýcarsku, Francii a Rakousku. Židé byli krutě mučeni a nuceni k nepravdivým doznáním, která se poté vždy stala záminkou k dalším protižidovským masakrům. Proti tomuto lynči se postavil i sám papež Klement VI., který se snažil násilnosti zastavit dvěma papežskými bulami. Vrcholem těchto násilností byl rok 1349, kdy bylo, jako následek vynuceného přiznání, ve Štrasburku upáleno 900 Židů. Papež toto násilí striktně odmítl a vrahy Židů označil za přísluhovače ďábla.

Pověra o tom, že Židé způsobují nemoci, neúrodu, přírodní zkázy a jiná neštěstí přetrvávala i do budoucna a byla mnohdy záminkou k nejednomu protižidovskému výpadu

2.3.3.3 Obvinění z rituální vraždy

Obvinění z rituální vraždy bylo další protižidovskou fámou a falešnou pomluvou. Židé údajně nenáviděli čistotu a nevinnost, a proto si vybírali děti a panny pro své ukojení vražedné touhy. Další výklad hovořil o tom, že si Židé vraždami opatřují křesťanskou krev, která vyléčí jejich choroby. Čím absurdnější bylo obvinění, tím se hůře vyvracelo. Variant takového obvinění existovalo několik a v průběhu času se různě modifikovaly, vznikaly a zanikaly.

První dochované obvinění pochází z roku 1144 z Norwiche a hovoří o židovském chlapci Williamovi, který byl údajně ukřižován přímo před Velikonocemi. Další příběh hovoří o hochovi, kterému byly po smrti odebrány vnitřnosti za účelem věštění. Takovéto pověsti, kterých se tradovalo několik, významně přispívaly k protižidovským náladám a násilným intervencím.

2.3.4 Převýchova

Další formou židovské diskriminace byla nucená převýchova a omezování porodnosti. Toto počínání má rovněž původ ve středověku, kdy byly židovským rodinám odebírány děti starší sedmi let a byly posílány na převýchovu do křesťanských rodin. Obdobně se tak dělo i v 15. století ve Slezsku, kde došlo k masové perzekuci Židů a hromadnému odebírání židovských dětí rodinám. V roce 1726 byl Karlem VI. vyhlášen tzv. familiantský zákon, který upravoval přesný počet židovských rodin, které směly žít v Čechách a na Moravě. V praxi to znamenalo, že oženit se směl pouze nejstarší syn, ti ostatní museli zůstat bezdětní nebo opustit zemi.

2.3.5 Vyhnanství

Židům rovněž hrozilo nebezpečí v podobě vyhnání z města, což byl jeden z nejkrutějších trestů. Jasných příkladů lze v průběhu středověku najít několik. Známým je rok 1290, kdy došlo k vyhnání židů z Anglie, vrátit se pak směli až v roce 1650. Vyhánění Židů se nevyhnulo ani českým zemím. Za zmínku stojí vyhnání Židů z Chebu a Mostu v první polovině 15. století, krvavé perzekuce ve Slezsku z let 1453-1455. Židé byli vyháněni taktéž z Německa, Rakouska, Polska, Portugalska a Španělska.

2.3.6 Pogromy

Všechny zmíněné formy protižidovské nenávisti směřovaly proti samotné židovské existenci. Jejich cílem bylo oslabit a poškodit židovskou přítomnost v jednotlivých zemích, anebo ji přímo zničit. Označením pro násilné vystupování proti Židům, připravené či náhlé výbuchy teroru, plenění, mučení, znásilňování a vraždění židovských obyvatel se stalo slovo „pogrom“.³ Nejkrutější protižidovské útoky probíhaly v Rusku a na Ukrajině, mnoho židovských životů taktéž uhaslo v Polsku, Litvě a Bělorusku. Pokud jde o naši historii, tak ta také pamatuje případ masového vraždění Židů. V dubnu roku 1389 bylo v pražském ghettu vyvražděno několik set lidí z důvodu údajného napadení kněze židovskými chlapci.

2.4 Antisemitizmus v období zrovnoprávnění

V 80. letech 19. století se Ruskem přehnala první pogromistická vlna, s níž souvisela zvláštní opatření⁴, jejichž cílem bylo ekonomicky i společensky diskriminovat Židy. V Evropě však převládal trend opačný, kdy se postupně upravovalo zákonodárství ve prospěch Židů a začaly být prosazovány ideje rovnosti a stejných práv. Přestože byla stará diskriminační opatření rušena, v nových podmínkách se postupně začaly objevovat nové antisemitské mýty.

Soudobí odpůrci Židů využívali argumenty osvícenců, kteří Židům vyčítali údajnou krutost a primitivizmus jejich víry a zavrhovali Židy pro jejich vazbu na aristokracii, kterou osvícenci neměli v oblibě. Osvícenci rovněž nemohli přenést přes srdce, že si Židé stojí za každých okolností za svým a že jsou věrni své víře. Židovský národ považovali za nekulturní a barbarský. Například Voltaire byl přesvědčen o tom, že Židé nijak nepřispěli k rozvoji vědy a kultury a myslel si, že jsou neschopni vytvořit vlastní stát. Koncem 19. století se Židé v Evropě těšili relativnímu klidu. Vykonávali svá povolání, tvořili běžnou součást kulturního a politického života. Podporovali osvícenský absolutizmus a naopak vystupovali proti těm, kteří nové zřízení neuznávali.

---

³ Pogrom – výraz označující protižidovské násilnosti. Je poměrně nový a pochází z ruštiny, kde znamená „bouře“.

⁴ Květnové zákony – zvláštní opatření k ekonomické společenské diskriminaci Židů. Platily v letech 1882-1917.

Moderní antisemitizmus přejímá myšlenkové stereotypy z dob minulých a tudíž se i nyní objevuje tendence obviňovat Židy ze všech neduhů a zel ve společnosti.

Začínají se objevovat protižidovská obvinění, která pocházejí především ze strany odpůrců liberalismu a vznikajícího kapitalizmu. Židé byli považováni za autory a stvořitele kapitalizmu a tak také veškeré útoky proti tomuto zřízení směřovaly zároveň proti Židům. V Evropě se začíná uplatňovat asimilace a židovské osvícenství a mnoho Židů se s tradičním židovstvím rozchází. Antisemitské nálady to však příliš neovlivnilo, a na Žida bylo pohlíženo stále stejně.

Antisemité bojovali pouze proti židovskému kapitálu, ale hovořili i o „střetu s židovským talmudickým⁵ duchem“, který měl oslabovat vliv církve a tradiční rodiny. Stejně tak byli Židé viněni z šíření ateizmu, mravního úpadku v oblasti umění i společenského života, alkoholizmu, sexuálního násilí a ostatních společenských neduhů. Židé byli dokonce obviňováni ze snahy zničit za pomoci kapitalizmu křesťanství a zotročit křesťanské národy. Postupně byly stupňovány útoky proti talmudu, který byl považován za dílo protikřesťanské nenávisti. U nás je znám případ Leopolda Hilsnera z roku 1899, který byl pod vlivem silné antisemitské nálady odsouzen k trestu smrti, později byl trest zmírněn na doživotí. Zastání našel u T. G. Masaryka, který se postavil na jeho stranu, za což sklídl ostrou kritiku ze stran nacionalistů a klerikálů. L. Hilsner byl v roce 1918 díky amnestii propuštěn.

V letech 1845-1900 byl antisemitizmus hlavní programovou náplní křesťansko-sociálních stran a protižidovských spolků. V této době vzniká samotný výraz „antisemitizmus“. V Evropě se začínají objevovat posměšné protižidovské karikatury, články a publikace. Zde stojí za zmínku nenávistná kniha E. Drumonta Židovská Francie. Největšího věhlasu antisemitizmus dosáhl v Německu a Rakousku – Uhersku. Probíhala i mezinárodní družba antisemitsky smýšlejících organizací, důkazem toho je 1. mezinárodní antisemitský kongres v Drážďanech a založení Všeobecného protižidovského společenství, to vše v roce 1882. Sílící nacionalismus a romantismus podporuje antisemitské tendence. Ve Francii a Německu jsou Židé považováni za škodlivý element, který není se společností slučitelný. Nacionalisté bez rozdílu odmítali židovství a tento postoj obhajovali snahou o zachování vlastní národní kultury. Židé byli

---

⁵ talmud - soubor židovské náboženské (rabínské) tradice

talmudizmus - způsob uvažování v duchu talmudu; myšlení lpící na formě, dogmatické uvažování

neustále podezřívání z neloajálnosti, zrady, podvodu, a to i přes to, že žili zcela asimilovaně. Právě tato obvinění byla v pozadí tzv. Dreyfusovy aféry. Dreyfusova aféra označuje politický skandál, který na přelomu 19. a 20. století vážně zasáhl francouzskou Třetí republiku. V roce 1894 byl židovský důstojník Alfred Dreyfus předmětem politického skandálu, který na přelomu 19. a 20. století vážně destabilizoval francouzskou Třetí republiku. Hlavní postavou této aféry byl kapitán Alfréd Dreyfus, dělostřelecký důstojník židovského původu, jenž byl kvůli údajné vlastizradě odsouzen k vězení na Ďábelských ostrovech. Původní trest byl doživotní, později byl však snížen na 10 let a v roce 1906 byl Dreyfus osvobozen. Celý případ měl dopad na francouzskou politickou scénu a polarizoval celou veřejnost. V každém případě poukázal na hluboce zakořeněný politický antisemitizmus. Tento nespravedlivý rozsudek nebyl zdaleka jediným.

Protižidovské postoje a snahy Dreyfusovou aférou nekončí, naopak se stupňují. Panuje antisemity všeobecně přijímaná teze, že Židé mohou za celý negativní vývoj ve světě, že za veškeré revoluce a kapitalistické snahy může mezinárodně konsolidované židovské spiknutí. Tato myšlenka však nemá původ v 19. století, ale pochází již ze středověku, kdy byli Židé označováni za šířitele epidemií a nemocí a za nepřátele nežidů. Tato idea objevuje i později, kdy jsou Židé považováni za škůdce a konspirátory. Největším impulsem pro budování teorie o židovském spiknutí byl rok 1807, kdy došlo k svolání židovských moudrých ve Francii. V roce 1860 vzniká v Paříži „Všeobecné židovské společenství“, které má za úkol pomoci Židům, kteří trpí ve svých zemích diskriminací. Židovští odpůrci tento fakt okomentovali slovy, že utvořením této organizace došlo k propojení židovství s bezbožnými a s ďáblem propojenými zednáři.

3. II. Světová válka a holokaust

3.1 II. světová válka (1. září 1939 – 2. září 1945)

2. světová válka byla největší a nejděsivější konflikt v dějinách lidstva. Toto válečné běsnění si vyžádalo 45 až 60 milionů lidských životů. 2. sv. válka se týkala vskutku celého světa, bojovalo se totiž na všech oceánech a bojů se účastnily státy všech obydlených kontinentů. Mezi důsledky druhé světové války patří hegemonie SSSR a vytvoření dvou bloků: západního bloku, který se zformoval v NATO, a východního bloku, který na sebe vzal podobu Varšavské smlouvy tvořené SSSR a jeho satelity. Vztahy mezi těmito dvěma bloky byly značně napjaté a brzy přerostly v tzv. studenou válku, která se krom politických rozporů projevila i v některých vojenských konfliktech (korejská válka, vietnamská válka, arabsko-izraelské války apod.)

3.2 Prvotní příčiny holokaustu

Podepsáním Versailleské smlouvy bylo Německo nuceno převzít zodpovědnost za 1. sv. válku a vyplatit reparace poškozeným zemím. Takovýto výsledek jednání byl pro Německo těžko stravitelný po hospodářské, politické i společenské stránce. V Německu začala prudce stoupat nezaměstnanost, zvyšovala se inflace a nad tehdy mladou výmarskou republikou se začala snášet hrozba hospodářské krize. V zemi se začaly šířit nacionalistické nálady a principy demokracie pozvolna ztrácely na vážnosti.

Jedním z lidí, který se cítil německou prohrou mimořádně ponížen, byl Adolf Hitler, který sám bojoval za Německo v 1. sv. válce. Již tehdy Hitler obvinil Židy z oslabování německé síly. V roce 1919 vstupuje Hitler do Německé dělnické strany, která se netajím svým antisemitským, militaristickým a nacionalistickým smýšlením. Krátce po vstupu do strany se stává Hitler jejím předsedou a strana mění název na Národní socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP). V roce 1923 je Hitler odsouzen k pěti letům žaláře pro účast na převratu. Během pobytu za mřížemi sepisuje *Mein Kampf*, kde vyjadřuje svoje vize ohledně dalšího směřování země. „*Hitler se stal vůdčí osobností strany a dokonce ji přejmenoval na Národně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP). Také vybral stranický emblém – hákový kříž. Ten je nyní*

považován za symbol nenávisti, ale Hitler si ho pamatoval jako dekorativní motiv v klášteře, jehož součástí byla jeho základní škola.“⁶

3.3 Rozkvět nacizmu

Klíčový byl rok 1930, kdy se NSDAP dostává z politického suterénu takřka na samý vrchol. Strana získává ve volbách 18 procent hlasů, což ji rázem činí druhou největší v zemi. Adolf Hitler povzbuzen výsledkem kandiduje v roce 1932 na prezidenta, ale o 17 procent hlasů rozhodující střet s Hindenburgem prohrává. V lednu 1933 je Hitler prezidentem Hindenburgem⁷ jmenován německým kancléřem. Prezident Hindenburg jistě netušil, jaký dopad bude mít jeho rozhodnutí. Přestože měla NSDAP pouze třetinu vládních ministrů, po jmenování Hitlera kancléřem začala pracovat na odstranění demokratických prvků ze systému výmarské republiky. Krátce po svém zvolení do funkce rozpouští Hitler Říšský sněm a vypisuje nové volby. Během volební kampaně dojde k požáru Říšského sněmu, což je Hitlerem využito jako vhodná záminka k prvním restrikcím. Dodnes je předmětem odborných debat, zda budovu Říšského sněmu zapálili samotní nacisté, nebo se jednalo o akt duševně vyšinutého holandského komunisty. Ať tak či onak, vedla tato událost k vydání nařízení, tzv. Reichstagsbrandnotverordnung, kterým bylo legalizováno hromadné pronásledování a zatýkání socialistů a komunistů. Pod záminkou „ochrany“ státu a občanů proti socialistům a komunistům probíhalo zatýkání, neohlášené a soudem neposvěcené domovní a osobní prohlídky, omezování svobody vyjadřování, shromažďování a sdružování. V roce 1933 vzniká rovněž první tábor pro politické odpůrce.

3.4 Sílení moci nacistů a první protižidovské perzekuce

I když Hitlerem vyhlášené volby probíhaly v atmosféře strachu, nepodařilo se NSDAP zvítězit a se svými 44% hlasů potřebovala podporu svého konzervativního koaličního partnera Německo-nacionální lidové strany, která získala 8 % hlasů. I přes

---

⁶ JUDITH SANDEEN, Bartel. *Holokaust : Ztracená slova*. 1. vyd. [s.l.] : Mayday spol. s.r.o, 2006. s.13

⁷ Paul von Hindenburg, celým jménem Paul Ludwig Hans Anton von Beneckendorff und von Hindenburg, (2. října 1847 – 2. srpna 1934) byl německý polní maršálek, významná osobnost 1. světové války a v letech 1925–1934 prezident Německa. Vzducholoď Hindenburg získala své jméno na jeho počest.

možnost sestavení vlády s většinovou podporou v Říšském sněmu se nacisté rozhodli prakticky zničit parlamentní demokracii. 23. března 1933 umožnil Říšský sněm pod nátlakem nadále vydávat zákony bez závislosti na souhlasu parlamentu (tzv. zmocňovací zákon). Proti zákonu hlasovali pouze sociální demokraté (komunisté byli již dříve z Říšského sněmu vypuzeni). Německo se ponořilo do období zákazů, omezení a perzekucí. Postupně byla zakázána demokraticko-socialistická strana, rozpuštěna byla katolická strana Centrum, po zrušení odborů se lidé museli sdružovat v určených nacistických organizacích. Německo postupně ztrácelo na demokracii a pomalu se posouvalo k diktátorskému zřízení. Vrcholem a zlomovým okamžikem by rok 1934, kdy umírá prezident Hindenburg. Hitler se po jeho smrti jmenuje prezidentem a signifikuje se titulem „vůdce a říšského kancléře“.

Týden po odsouhlasení zmocňovacího zákona začínají první tvrdší zásahy proti Židům. Nacisté bojkotují židovské obchody, podniky, právnické a lékařské praxe. Začaly se pálit knihy židovských autorů i knihy s protiněmeckým obsahem. Tyto knihy byly polévány benzínem a zapalovány. Jen 10. května 1933 lehlo popelem 20 tisíc knih odnesených z univerzit. Mezi plameny našli zkázu knihy od Alberta Einsteina, Sigmunda Freuda a mnoha dalších, kteří se provinili jenom tím, že byli Židé. Učitelé byli rasově kádrováni a neustále se revidoval jejich rasový původ a dohlíželo se na obsah jejich výkladu. O tom, že se začíná rozbíhat děsivé soukolí nacistického běsnění, svědčil i fakt, že 20. března roku 1933 je založen první koncentrační tábor v Dachau, kam byli na tzv. převýchovu posíláni Židé, ale také komunisté a jiní politicky nepohodlní lidé.

Po nástupu Hitlera k moci začal promyšlený proces postupné a cílené separace Židů ze společnosti. Na Židy, jejichž populační podíl v tehdejším Německu činil pouze 0,77% obyvatel (500 tisíc), byl ze strany SA⁸ a SS⁹ činěn neustálý nátlak ve formě pronásledování, zastrasování, fyzického napadání a šikanování. Soustavně byly

---

⁸ Sturmabteilung (SA), (úderné, útočné oddíly). Jednalo se o paramilitární organizaci vzniklou na počátku 20. let 20. století v Německu, která přináležela k nacistické straně (NSDAP). Lidově se jim také říkalo „hnědé košile“ podle typických uniforem. U zrodu této organizace stál Ernst Röhm a Hermann Göring.

⁹ Schutzstaffel (známější pod zkratkou SS), česky *Ochranný oddíl*, byla ozbrojená organizace NSDAP vytvořená v roce 1925 z fanaticky oddaných přívrženců Adolfa Hitlera působících původně jako jeho osobní stráž. V čele SS stál Reichsführer-SS (říšský vedoucí) Heinrich Himmler.

vydávány nejrůznější vyhlášky, které Židy postupně omezovaly ve stále větší míře. Židům bylo zakázáno vykonávat určitá povolání, některá města dokonce zakázala vstup Židů na své území. Židé byli rovněž posíláni do koncentračních táborů.

3.5 Norimberské zákony

Adolf Hitler byl přesvědčen o tom, že jsou Židé rasově méněcenní, a to bez jakéhokoliv důkazu, který by na jejich fyzickou či genetickou odlišnost poukazoval. Toto zarputilé a absurdní přesvědčení vedlo k tomu, že byly během sjezdu NSDAP 15. září 1935 vydány tzv. Norimberské zákony, které vytvořily právní podklad pro vyčlenění Židů ze společnosti. Norimberské zákony svými četnými nařízeními a restrikcemi v široké míře omezovaly občanská práva Židů v Německu, posléze i ve všech Německem okupovaných zemích.

Pod pojmem Norimberské zákony se rozumí především dva zákony: *Zákon o říšském občanství* a *Zákon na ochranu německé krve a německé cti*.

První ze zmíněných zákonů nakazoval, že říšským občanem může být pouze Němec nebo občan příbuzné krve; takové občanství se získávalo udělením dekretu o říšském občanství. Díky tomuto zákonu ztrácejí němečtí Židé svá politická práva a stávají se tzv. státními příslušníky (Staatsangehörige), oproti tomu arijsťtí Němci měli statut říšského občana (Reichsbürger), což byl ve svých důsledcích značný rozdíl. Tento zákon byl do roku 1943 postupně doplňován o klauzule zbavující Židy občanských práv a definice určující, kdo je Žid a kdo míšenec.

Druhý zákon zakazoval sňatky a sexuální kontakty mezi Židy a Němci. Zákon definoval Žida jako osobu se třemi nebo čtyřmi židovskými prarodiči. Židovské domácnosti rovněž nesměly zaměstnávat německé služebné do 45. roku věku, nesměly taktéž vztyčovat německou vlajku. Norimberské zákony se staly předznamenáním následného holokaustu.

3.6 Rok 1938

Rok 1938 je z hlediska židovského útlatku, vývoje nacistického Německa, ale i celosvětové situace dosti zlomový. Období konce 30. let se neslo ve znamení stabilizace režimu a začátku příprav na válku. V březnu roku 1938 je k Německu připojeno

Rakousko, tzv. anšlus¹⁰, ve kterém tento akt odstartoval protižidovské nálady. Židovská komunita začala být nevybíravě napadána, šikanována, okrádána a podrobována majetkovým konfiskacím. Neblahou roli v této vlně restrikcí sehrál Adolf Eichmann¹¹, který ve Vídni zřizuje Ústřednu pro židovské vystěhovalectví, která Židům výměnou za jejich majetky dovolovala poklidnou emigraci. Do roku 1940 bylo z Rakouska vyhnáno kolem 130 000 Židů, což činilo zhruba třetinu jejich tehdejšího populačního podílu.

3.6.1 Křišťálová noc

Stupňování antisemitské atmosféry v Německu vyústilo v tzv. křišťálovou noc, jeden z největších židovských pogromů. Pod tímto pojmem se skrývá brutální protižidovský akt namířený proti německým Židům. V noci z 9. na 10. listopadu roku 1938 bylo zapáleno na 7500 židovských domů a obchodů a 267 synagog. Během tohoto nenávistného řádění zahynulo 100 Židů a 30 tisíc jich bylo převezeno do koncentračních táborů. Příčinou se stala událost z 8. listopadu 1938, kdy byl židovským emigrantem Herschelem Grynszpanem zastřelen německý diplomat v Paříži Ernst von Rath. Nacisté obvinili z vyvolání konfliktu Židy a zároveň je potrestali kolektivní pokutou jedné miliardy říšských marek. Byl také přijat zákon zakazující znovuotevření židovských obchodů, vyhlášující noční zákaz vycházení všech Židů a vykazující Židy ze státní správy a veřejných škol. Židé navíc nesměli žádat po pojišťovnách odškodné a na vlastní náklad museli své domy a jejich okolí uvést do původního stavu. Křišťálová noc se stala podnětem pro následnou arizaci¹² zbytků židovského majetku.

---

¹⁰ [německy Anschluss, připojení], politika "nenásilného" připojení území osídlených Němci k Německu, kterou sledoval německý imperialismus po 1. světové válce, zejména po nástupu nacistů k moci. Byla namířena hlavně proti Rakousku a pohraničním oblastem ČR. Realizována byla anexí Rakouska v březnu 1938. Výsledky anšlusu byly odmítnuty na moskevské konferenci roku 1943 *Státní smlouvou o obnovení nezávislého a demokratického Rakouska* v roce 1955.

¹¹ Adolf Eichmann, *19. 3. 1906 - †1. 6. 1962 (popraven), německý nacist a válečný zločinec. Působil v centrále SD; jako její pověřenec organizoval roku 1938 ve Vídni antisemitské akce nacistů. Od října roku 1939 byl vedoucí referátu RSH7 pro záležitosti Židů. Autor protokolu z konference ve Wanssee z ledna roku 1940 tzv. Konečného řešení židovské otázky. Za války organizoval transporty Židů do táborů masového vyhlazování v okupovaných zemích. Emigroval do Argentiny, roku 1960 byl unesen do Izraele, kde byl v roce 1961 odsouzen k smrti.

¹² arizace - nucený převod židovského majetku, odstraňování Židů

Čím více se blížil válečný konflikt, tím více byl vyvíjen na židovské obyvatelstvo nátlak, který měl za úkol definitivně vyřadit Židy ze společnosti a znemožnit jejich další existenci. Neustálými restrikcemi proti Židům byl v podstatě uměle vytvářen „židovský problém“, jenž nacisté později řešili deportacemi Židů do koncentračních táborů a ghett.

Židům bylo zakázáno vykonávání většiny jejich tradičních povolání. V rozmezí července a září roku 1938 byly židovským právníkům a lékařům odebrány koncese. V dubnu téhož roku musel být přihlášen veškerý židovský majetek, který přesahoval hodnotu 5000 říšských marek.

Pokud tato opatření byla pro Židy potupná, tak těžko vyjádřit slovy, co znamenalo následující červencové nařízení týkající se označování Židů. Byly zavedeny speciální průkazy pro Židy a následně byly cestovní pasy německých a rakouských Židů označeny písmenem „J“, což značilo slovo Jude (Žid). Od 1. ledna 1939 museli Židé povinně přijmout doplňující jména, Israel pro muže a Sara pro ženy. Židovské děti navíc nesměly obdržet německé jméno, ale musely být pojmenovány dle povoleného seznamu jmen.

3.6.2 Svět začíná diskutovat židovský problém

V létě 1938 se ve francouzském Evianu koná jednání Německa a 32 zemí sdružených ve Společnosti národů. Konference řešila problém s nárstem židovských uprchlíků a jejich přijímání v jiných zemích. Všechny země v podstatě vyjádřily rozhořčení nad situací Židů a odsoudili německou protižidovskou politiku. Žádná ze zemí, kromě Dominikánské republiky, nesvolila k uvolnění imigračních limitů. Výsledek konference byl velikým zklamáním a do budoucna velice špatným poselstvím pro utlačované Židy. Tento neblahý výsledek konference hrál do karet především Hitlerovi, který si uvědomil, že jeho snaze vyčistit Německo od židovské rasy nestojí nic v cestě.

3.7 Vpád do Polska

1. září 1939 nacisté napadli Polsko. Skutečným důvodem tohoto aktu agrese bylo Hitlerovo přesvědčení o právu na větší životní prostor (Lebensraum) a úsilí o vytvoření nové Německé říše. Hitler však napadení Polska odůvodňoval údajným

přepadením celnic ve Slezsku a vysílače v Gliwicích. Tyto akce byly ovšem pod taktovkou jednotek SS, čili se tento argument ukázal falešným. Tento okamžik je také považován za začátek 2. sv. války.

Válka byla pro nacisty začátkem realizace dalekosáhlých likvidačních plánů, kdy měli být Židé a také Slované likvidováni, vyhnáni nebo zotročeni pro Německou říši. Jejich území se pak měla stát součástí Německé říše obývané „nadřazenou rasou“.

Polská armáda byla schopna vzdorovat pouze několik týdnů. Po porážce byli polští lidé vydáni na milost i nemilost nacistickým okupantům. Z rodin byly odebírány děti s árijskými rysy a umisťovány do německých rodin na převýchovu. Mnoho Židů bylo popraveno, okradeno o majetek a mnoho vesnic přesídleno na méně úrodné pozemky. Toto utlačování a šikanování Židů zajišťovaly tzv. jednotky nasazení (Einsatzgruppen), jejichž úkolem bylo provádění protižidovské politiky. Proti polským Židům se dokonce postavilo i místní německé obyvatelstvo. Začátkem září roku 1938 je nařízeno označovat židovské obchody davidovou hvězdou. Od 1. prosince pak museli všichni Židé starší 10 let nosit pásku s davidovou hvězdou.

3.7.1 Osud polských Židů

Okupace Polska si vyžádala 2 miliony židovských životů. Takové množství Židů nebylo možno donutit k emigraci ani uskutečnit jeho likvidaci. Bylo proto zvoleno řešení v podobě ghettoizace židovského obyvatelstva. Tato ghettoizace probíhala rovněž velice promyšleně. Židé byli koncentrováni do míst s dobrým železničním spojením, Hitler totiž počítal s jejich následnou deportací do koncentračních táborů. Ghetta měla sloužit jako pouhá přechodná stanice. V ghettech fungovala jakási pseudosamospráva, která byla vedena tzv. židovskými radami (Judenraty). V čele samosprávy stáli vyvolení Židé, kteří byli ve velice těžkém postavení – museli jednat v souladu s příkazy shora a zároveň se snažili o co nejpřívětivější život v ghettu.

Největší ghetta byla zřízena ve Varšavě, Lodži a Lvově a panovala v nich neúnosná situace. Hlavním problémem byla neskutečná přelidněnost, z čehož pramenily i zoufalé hygienické podmínky, nedostatek základních surovin a léků. Přímou v ghettu umírali lidé, především staří a děti. Obyvatelé ghatt byli nuceni pracovat i v nacistických fabrikách, to vše rovněž za děsivých podmínek.

3.8 Situace ve zbytku Evropy

Jak nacisté obsazovali střední a východní Evropu, i zde začali uplatňovat stejný protižidovský model jako v Polsku. I zde docházelo k židovské segregaci a koncentraci židovského obyvatelstva do vyhrazených městských čtvrtí, zvaných ghetta. Židé byli připraveni o majetek, do ghetta si mohli vzít pouze omezený počet věcí, potravinové dávky byly žalostně nedostatečné. V ghettech panovalo zoufalství a nejistota. I přesto se někteří snažili žít jakoby normální život, sdružovali se, pořádali bohoslužby, zřizovali tajné školy pro své děti. Zbytek bral pobyt v ghettu jako konečný a začal se připravovat na smrt. Známé jsou například dochované skici a deníkové záznamy z ghetta v litevském městě Kaunas, v nichž lidé podrobně vyobrazili a zmapovali svůj dosavadní život.

V roce 1939 byla vydána vyhlazovací směrnice známá pod zkratkou T-4. Lidé s mentálním či fyzickým postižením byli vražděni smrtelnou injekcí. Veřejnosti byl tento program předkládán jako řešení pro ty, kteří žijí „bez naděje“. V roce 1940 je poprvé vražděno smrtelným plynem v ústavu pro duševně nemocné v Garfenecku. Tato praktika zdvihla vlnu odporu ze strany veřejnosti a církve, takže byl program přerušen. I přesto bylo v rámci tohoto programu vyvražděno přes 275 tisíc bezbranných lidí. Vyvražďováním Židů na východě byla pověřena speciální vraždící komanda, která se nazývala Einsatzgruppen. Tyto jednotky čítaly 400 až 500 mužů a měly za úkol obsadit židovské osídlení, zabavit veškerý majetek a poté vyvraždit židovské obyvatelstvo. Běžné byly situace, kdy si museli Židé vykopat vlastní hrob, předtím než byli zastřeleni. Jindy byla zase mrtvá těla spálena ve velkých jámách. Do dějin vstoupil masakr v městě Ejszyszki v Litvě, kde bylo během 2 dní zabito 4000 židovských obyvatel. V roce 1942 byly tyto akce zastaveny pro údajnou přílišnou zátěž popravčích čet. Do té doby si však vražedné akce jednotek Einsatzgruppen vyžádaly 1,5 milionů židovských životů.

Poněkud jiná byla situace v západních zemích, kde vládli nacisté. Zde nebylo ještě možno koncentrovat Židy do ghetta jako v Polsku, tak byla zvolena jiná forma nátlaku. Židům byl zabaven jakýkoli majetek a znemožněn výkon zaměstnání. Bylo vydáváno množství omezujících a diskriminačních nařízení, která měla vytvořit co největší bariéry mezi Židy a běžnou společností. V této souvislosti se hovoří o tzv.

ghettu bez zdi. V mnoha městech byla pro Židy vyhrazena zvláštní čtvrt. Mnohdy museli bydlet v domech po více lidech, museli se často stěhovat. Přicházely stále nová nařízení omezující už tak chatrné práva Židů. Židé neměli povolen přístup do mnoha veřejných budov, parků, lázní. Bylo jim znemožněno používat hromadnou dopravu, nesměli bez povolení opouštět bydliště, nesměli kupovat nežidovské tiskoviny, museli odevzdat rozhlasové přijímače atd. Omezení se neustále stupňovala, až došlo k téměř úplné izolaci židovského obyvatelstva. Židovské obce se musely podřídit nacistické zvůli a plnit její nařízení, ale zároveň se snažily alespoň v omezené míře podat pomocnou ruku. V tomto smyslu se židovské obce podobaly židovským pseudosamosprávám známých z polských ghett.

3.9 Pokus o vzdor a odpor

Neskutečné ponížení, hanobení a degradování židovského obyvatelstva muselo logicky vyústit v nějaký protiakt, pokus o odpor a vyjádření nesouhlasu. Vzdorovat však bylo velice nebezpečné a jakýkoliv pokus o nerespektování nacistických pravidel vedl téměř vždy ke smrti provinilců, ale mnohdy i jejich širokého okolí. Příznačným příkladem byl případ vyvraždění celého litevského ghett poté, co uprchli dva chlapci. Židé volili nejrůznější formu manifestace svého odporu. Někde se Židé připojili ke společnému boji proti nacizmu, jinde zakladli vlastní partyzánské jednotky. Ve východní Evropě se nacházelo mnoho tajných táborů, kde se Židé se zbraní v ruce bránili proti okupantům.

V letech 1942-1943 existovaly ve čtvrtině ghett jednotky odporu. Bez zbraní by se těžko odporovalo, a proto si ji Židé museli do ghett propašovat. Největším ozbrojeným povstáním bylo povstání ve varšavském ghettu, které vedl Mordechaj Anielewicz. Povstání vzniklo při pokusu zastavit deportace z ghett. Skupinka mužů a žen tehdy napadla revolvery a zápalnými lahvemi nacistické vojáky. Tento malý akt odporu se proměnil v jedno veliké povstání, které během několika dní zachvátilo celé ghetto. Odboj se přenesl i do samotných koncentračních táborů. Takto se vyjádřil o povstání ve varšavském ghettu jeho účastník Witold Gorski: *„Bylo mi teprve šestnáct let a už jsem byl nějakou dobu členem hnutí odporu. Němci zavřeli všechny střední školy, a tak jsem chodil na tajné domácí přednášky, kterých se účastnilo maximálně 12*

lidí. Začátek povstání byl přivítán s velkou euforií. Nemohli jsme už déle snést, aby nás zabíjeli jako ovce. Byl největší čas říct „dost!“¹³

V Osvětimi vyhodili vězňové do povětří budovu krematoria IV. V sobiborském vyhlazovacím táboře bylo při vzpouře zabito 11 členů SS, 300 vězňů prchlo, ale třetina byla dopadena a popravena.

Židé byli mnohdy ukrýváni, i když bylo známo, že ukývat Žida znamená při odhalení téměř jistou smrt. Děti byly ukrývány v kláštorech, podkrovích a sklepech domů. Celosvětově známý je případ židovské dívky Anny Frankové, která byla s celou svou rodinou ukrývána v Amsterdamu za pomoci Miepa Geise. Po dvou letech skrývání byli odhaleni a transportováni do koncentračních táborů. Anna byla později převezena do Bergen-Belsenu, kde umírá na tyfus. Anna si po celou dobu vedla deníkové záznamy, které představují jedinečnou autentickou výpověď o životě v koncentračním táboře.

3.10 Teritoriální řešení židovské otázky

Po nacistické okupaci evropských zemí nastal problém s obrovským počtem izolovaného židovského obyvatelstva, které bylo závislé pouze na podpoře židovských obcí. V okupovaných zemích se nacházelo kolem 3 milionů Židů. Možnost nucené emigrace nepřipadala vzhledem k tak vysokému počtu v úvahu a navíc zde byl i výsledek konference z Evianu, která se k přijímání židovských uprchlíků postavila odmítavě. Již po okupaci Polska nacisté uvažovali o vytvoření jakýchsi rezervací (Judenreservatu), kde by byli soustředěni všichni Židé. Tento plán se pokusil realizovat Adolf Eichmann, když v roce 1939 nařídil transporty Židů pocházejících z Vídně a Katovic do oblasti v Lublinsku. Tento plán však nebyl nikdy zcela dokonán a transporty do této oblasti byly zastaveny.

Dalším uvažovaným řešením bylo deportování Židů na Madagaskar, tehdy francouzskou kolonii. Po rozsáhlé invazi do západní Evropy, obsazení Dánska, Norska, Lucemburska, Belgie a po kapitulaci francouzské vlády se zdálo, že nestojí plánu „Madagaskar“ nic v cestě. V květnu roku 1940 navrhuje Heinrich Himmler deportaci Židů na Madagaskar. Hitlerovi však stála v cestě ještě jedna překážka. Bylo zapotřebí

---

¹³ JUDITH SANDEEN, Bartel. *Holokaust : Ztracená slova*. 1. vyd. [s.l.] : Mayday spol. s.r.o, 2006. s.22

porazit Velkou Británii, jelikož měla v oblasti své loďstvo a měla pod kontrolou námořní cestu na Madagaskar. Nacistická snaha o porážku Velké Británie skončila však krachem, jehož důsledkem bylo upuštění od plánu Madagaskar. Hitler a jeho přívrženci se však svých snah o přemístění židovského obyvatelstva nevzdali, dokonce je posunuli do ještě hrůznější podoby.

3.11 Plán Barbarossa a předznamenání masového vraždění

Plán Barbarossa spočíval v napadení Sovětského svazu jako úhlavního ideologického a rasového nepřítele, který podle nacistů znamenal nebezpečí v podobě židovského spiknutí s cílem ovládnout svět.

Kolem 150 německých divizí překročilo 22. června 1941 nečekaně sovětské hranice. Hitler napadl SSSR s jasným cílem. Chtěl zničit sovětský bolševizmus, ale především se snažil o získání nového životního prostoru, jenž by byl v případě úspěšného tažení obrovský. Evropskou část SSSR hodlal vojensky zlikvidovat a prohlásit území za součást říše. Dále měl v plánu zotročit obyvatelstvo a využít jeho potenciál a ovládnout nerostné a ropné bohatství. Hitler se rozhodl vést válku velice tvrdě a nevybíravě. Známý je tzv. rozkaz o komisařích, podle něhož měli být všichni političtí komisaři Rudé armády popraveni. Docházelo také k masovému posilování jednotek Einsatzgruppen, které byly určeny k likvidaci Židů, komunistických kádřů a ostatních nepohodlných skupin obyvatelstva. Do dějin vstoupil masakr v Babim Jaru na Ukrajině, kdy bylo popraveno 30 tisíc Židů. Podle odhadů si operace těchto jednotek v součinnosti s armádou vyžádala 1.25 milionu židovských životů a statisíce životů sovětských občanů.

Vpád do SSR byl velice překvapující, i když Stalin měl informace, že k němu dojde. Nacistům se podařilo zabrat Pobaltí a oblehnout Leningrad, před Moskvou byli však v prosinci roku 1941 zastaveni.

3.12 Masové vyvražďování v plném proudu

Po útoku na SSSR se měla politika židovské genocidy uplatnit na všechny Židy žijící na území říše. V lednu roku 1942 se pod vedením Reinharda Heydricha schází ve Wanssee skupina vysoce postavených nacistických hodnostářů a začínají se zabývat otázkou „konečného řešení židovského problému“. Předmětem diskusí byly hlavně dva

problémy: jakou zvolit efektivní metodu vraždění a jak dopravit oběti na místo likvidace. Hledal se způsob likvidace, který by tak psychicky nezatěžoval popravčí čety. Nový vynález v podobě plynových komor na sebe nenechal dlouho čekat.

Prakticky hned po zahájení „konečného řešení“ začala likvidace ghett po celé Evropě. Židé z ghett byli shromážděni a nákladními vlaky transportováni na východ. Prázdná ghetta byla vypálena, aby měli nacisté jistotu, že žádný Žid nepřežil. Samotné transporty probíhaly za děsivých podmínek. Židé vždy obdrželi výzvu, aby se shromáždili na určitém místě z důvodu evakuace na východ. Během čekání byli okradeni o svůj veškerý majetek, museli odevzdat klíče od domu, splatit veškeré účty a dluhy a bylo jim přiděleno evakuační číslo, které nahrazovalo jejich civilní jméno. Majetek, který byl Židům zabaven, se stal součástí majetku říše, což bylo ošetřeno 11. prováděcím nařízením k Norimberským zákonům, kde stálo: Židé, kteří pobývají v zahraničí, ztrácejí německou státní příslušnost a jejich majetek propadá ve prospěch Říše. Každý Žid si mohl vzít na cestu zavazadlo v maximální váze 50 kg. Nebylo výjimkou, že si museli Židé transport zaplatit. Do vagonu transportních vlaků bylo mnohdy vtěsnáno až na 200 lidí. Cesta probíhala i několik dní, to vše bez možnosti jídla, pití a toalety. Mnoho lidí cestou zahynulo mrazem nebo naopak nesnesitelným dusnem.

Již existující koncentrační a pracovní tábory byly přeměněny na tábory vyhlazovací, jinde vznikaly tábory zcela nové. Plynové komory byly postupně instalovány v Bežecu, Sobiboru, Treblince a v Majdanku. V těchto táborech zahynulo, do jejich uzavření v roce 1943 kolem 1,7 milionů Židů.

O transporty se organizačně staralo oddělení IVB4 na Úradě říšské bezpečnosti. Toto oddělení vedl Adolf Eichmann. Úřad stanovil čas a cíl transportu a staral se o to, aby transport proběhl bez problému.

Transporty z Německa, Rakouska a protektorátu většinou směřovaly do východních táborů v Rize, Minsku a oblasti Lublinska. Mnoho vězňů v těchto táborech zahynulo hladem a zimou, jiní byli popraveni na místě a zbytek byl později odeslán do vyhlazovacích táborů Bežecu, Sobiboru, Chelmnu, Majdanku nebo Treblinky. V rozmezí let 1942 - 1945 už směřovala většina transportů z celé Evropy do vyhlazovacího tábora v Osvětimi.

3.12.1 Vyhlašovacie tábory

Největším centrem masového vraždění se stala Osvětim, která představovala obrovský komplex pracovních, koncentračních a vyhlašovacích táborů. Osvětim I byla využívána jako tábor pro politické vězně, plynové komory a krematoria zde nechyběly. Poté si nacisté uvědomili, že Osvětim I nebude kapacitně vyhovovat a vybudovali další tábor Osvětim-Březinky (Auschwitz - Birkenau), kde se vraždilo hned ve čtyřech plynových komorách. Po příjezdu do tábora byli muži a ženy rozděleni do dvou řad. Většina dětí a starých lidí byla ihned poslána do plynové komory. Pokud matka hájila své dítě, bez milosti jej do plynové komory následovala. Lidé většinou vůbec nevěděli, o co se jedná. Byli posláni do místnosti připomínající sprchy, kde si museli oblečení odložit na věšáky. Jakmile se však zavřely dveře, byl na ně místo vody puštěn smrtelně jedovatý nervový plyn cyklon-B, což byl plyn původně vyvinutý pro vraždění hlodavců. Mrtvá těla byla většinou zpopelněna v krematoriích nebo obrovských jamách. Během existence tohoto tábora v něm vyhaslo na milion lidských životů.

„Vězni byli po skupinkách posíláni do velké místnosti, která vypadala jako umývárna se sprchami, když ale byla místnost plná, byly zavřeny dveře a otvory v podlaze a ze stropu byl do místnosti vpuštěn cyklon – B. Během deseti minut všichni uvnitř zemřeli. Pak nastoupila speciální skupina, zvaná Sonderkomando a přemísťovala těla z plynových komor do krematorií. Sonderkomanda tvořilo celkem asi 800 mladých a silných židovských vězňů, speciálně vybíraných z nových transportů.“¹⁴

Ti, kteří byli považováni za dostatečně fyzicky zdatné, byli nahnáni do táborových baráků nebo rozptýleni do přilehlých osvětimských zařízení a byli nuceni k otrocké práci. Nebylo však cílem nacistů tyto životy ušetřit, ale zničit je v procesu *Vernichtung durch Arbeit* - zničení prací. Práce měla nelidský a otrocký charakter a vedla většinou k smrti z absolutního vyčerpání. Vězni byli připraveni o vlastní identitu, jejich civilní jména byla nahrazena pouhým číslem, které bylo vytetováno na těle nebo vyšito na vězeňském mundúru. Vězni obývali tzv. baráky, které byly neúnosně přeplněné a kde

---

¹⁴ JUDITH SANDEEN, Bartel. *Holokaust : Ztracená slova*. 1. vyd. [s.l.] : Mayday spol. s.r.o, 2006. s.27 (Pjotr Mirčuk, ukrajinský Žid, o provozu plynových komor v Osvětimi)

místo toalet byla jen řada věder. Jídelníček v táboře byl absolutně nedostačující. Většinou se skládal z vodnaté řídké polévky připravované ze shnilé zeleniny, k tomu kousek chleba a cikorková káva. Vězni běžně umírali na podvýživu a dehydrataci. Největším nebezpečím byly každodenní mnohahodinové nástupy, kdy byl vězeň při sebemenším náznaku zhroucení zastřelen. Zmíněný postup a režim platil ve všech vyhlazovacích táborech, ne pouze v Osvětimi.

„Pamatuji si velmi smutný den, kdy esesáci oběsili šest mých přátel. Za celou dobu v táboře jsem viděl možná 10 poprav oběšením. Ale těchto 6 přátel...dělili jsme se o všechno, co jsme našli při práci mimo tábor. Pronést nějaké jídlo do tábora bylo krajně obtížné, protože nás strážé každou chvíli prohledávaly. Kdyby u vás něco našly okamžitě by vás oběsily. Jednou našel esesák jednoho z mých přátel kousek chleba schovaný v kapse. Esesák řekl, že ho ukradl, i když ho ve skutečnosti dostal od francouzského dělníka. Nazítří byl můj přítel veřejně oběšen. To pro mne bylo strašlivé.“¹⁵

3.12.2 Sonderkomando

Sonderkomanda byly nacisty stvořené jednotky skládající se výhradně z židovských vězňů. Jejich členové byli nuceni pro nacisty vykonávat „špinavou práci“. Komando bylo přítomno příjíždějícím transportům a podílelo se na klamání vyděšených Židů. Tvrdili jim, že budou pouze odvěšeni a umyti a poté je doprovázeli do plynových komor. Trhali jim rovněž zlaté zuby a jejich mrtvá těla pak vozili do krematorií. Mnohdy se stalo, že vedli na smrt svého známého nebo příbuzného. Členové těchto jednotek se těšili relativním výhodám v podobě lepšího jídla, slušného oblečení. Jejich život však skončil v plynové komoře několik měsíců po nástupu do komanda, protože nacisté nestáli o žádné svědky

3.12.3 Lékařské experimenty

V koncentračních a vyhlazovacích táborech sloužilo na 200 nacistických lékařů, kteří prováděli selekci a vražedné experimenty. Smysl těchto experimentů byl

---

¹⁵ JUDITH SANDEEN, Bartel. *Holokaust : Ztracená slova*. 1. vyd. [s.l.] : Mayday, spol. s.r.o, 2006. s.26
(Výpověď Richarda Sulita, vězeň tábora v Drancy ve Francii a od 30.června 1944 v Osvětimi)

několikery. Některé měly pomoci říšským lékařům, některé posloužit farmaceutickým společnostem k testování léků, jiné zase měly podpořit snahu o vytvoření čisté arijské rasy. Všechny tyto experimentální praktiky byly velice zvrácené a odporovaly všem etickým principům lékaře. Nejznámějším a zároveň nejodpornějším byl lékař Josef Mengele, znám též jako „Anděl smrti“, který působil v letech 1943-1945 v Osvětimi. Ke svým experimentům si vybíral většinou dvojčata a lidi hodně malého věku. K jeho běžným praktikám patřilo vstřikování barvy do dětských očí, to když se snažil změnit jejich barvu. Jindy zase podával transfuze s jiným typem krve. Údajně se i pokusil o spojení dvojčat přišitím jejich tepen k sobě. Tyto pokusy vedly téměř vždy k dlouhému a bolestivému umírání.

3.13 Porážka nacistického Německa a pochody smrti

V letech 1944 – 1945 bylo již zřejmé, že Německo válku prohrává a že je jen otázkou času, kdy padne zcela. Ani tato fakta nepomohla k tomu, aby bylo zastaveno zvrácené naplňování „konečného řešení židovské otázky“. Zvrácená mašinérie stále běžela, i když se nacisté snažili zakrýt stopy svého počínání. V mnoha táborech byla likvidována dokumentace o hromadném vraždění, v Osvětimi byly roku 1944 vyhozeny do vzduchu plynové komory. Osvětim byla poté sovětskou Rudou armádou osvobozena 27. ledna 1945.

První osvobozené jednotky se objevují u Majdanku již 22. července 1944 a 27. ledna je osvobozena Osvětim. Když vojáci vnikli do pouštěného tábora, našli ohavné svědectví toho, co se dělo. V táboře byla, kromě hromad mrtvých těl, spousta hladových a nemocných lidí. Sklady byly plné brýlí, bot, desítek kil zubního zlata, ale také nezlikvidovaných záznamů o místních zvěrstvích. Většina lidí zemřela po propuštění a prvním kontaktu s jídlem, protože jejich zesláblé organismy nebyly schopny stravu přijmout. Na osvobození se podílely jak sovětské, tak i americké armády.

„V dubnu 1945 jsem byl, více mrtvý než živý, osvobozen osmou americkou armádou, které velel generál Patton. Byl jsem tehdy tak slabý, že jsem nemohl ani chodit. Pamatuji si jednu podivnou noc, kdy jsem ležel v horečkách. Můj organizmus nepřijímal vydatné americké jídlo, které pouze zvyšovalo mé vyčerpání. Měl jsem pocit, že jestliže teď usnu, zítra se už neprobudím. A vtom okamžiku jsem pochopil, že si nemohu dovolit

*zemřít. Protože když teď zemřu, nebudu moci splnit svůj úkol – vydat svědectví o tom co se nám stalo.*¹⁶

O tom, že se nacisté nehodlají vzdát bez boje a že do posledních chvil budou praktikovat svůj vražedný fanatismus na nevinných lidech, svědčí i existence tzv. pochodů smrti, které probíhaly hlavně v letech 1944-1945. Když spojenecká vojska postupně osvobozovala jednotlivé tábory a nacistický režim se již hroutil do propadliště dějin, nechtěli nacisté dopustit, aby byli židovští zajatci osvobozeni. Pořádali proto již zmíněné pochody smrti, kdy nutili zajatce k dlouhým pěším přesunům do jiného tábora nebo místa likvidace. Mnoho ze zajatců pochod nepřežilo, protože trpělo podvyživením, nemocemi, psychickým i fyzickým vyčerpáním a jídlo a pití bylo výjimkou. Každý náznak únavy se navíc trestal kulkou.

Jeden z pochodů smrti začal 8. listopadu v Budapešti a trval celý měsíc, než bylo směrem k rakouské hranici vyhnáno 76 tisíc Židů. V roce 1945 se konal pochod smrti z Osvětimi do Wodzislawi, kde bylo všech 66 tisíc Židů naloženo do transportů směřujících do Gross-Rosenu, Buchenwaldu, Dachau a Mauthausenu. Tento pochod nepřežilo 15 tisíc lidí.

Pochody smrti vedly i přes naše území, kde je z toho období dochováno množství masových hrobů např. v Kaplicích, Volarech, Českých Velenicích, Březnu u Chomutova atd. Zhruba 15 tisíc zubožených vězňů bylo v dubnu a květnu nahnáno také do ghetta v Terezíně.

II. světová válka končí 8. května 1945. Škody, které po sobě zanechala, jsou nevyčísitelné. Evropa byla zdecimována obrovskými lidskými a materiálními ztrátami. V průběhu války zahynulo na 6 milionů Židů, tisíce Romů, osob nemocných, postižených a zkrátka všichni ti, které nacistická ideologie považovala za méněcenné. I po konci války stále umírali Židé, protože se jen těžko zotavovali z nepředstavitelného zacházení, týrání a ponižování. Po válce zůstalo v Evropě kolem 8 milionů lidí, kteří přišli o své domovy. Mnoho lidí se odmítlo vrátit do svých domovin, protože přišli o vše, dům, rodinu a přátele. Mnoho z nich trpělo závažnými psychickými následky, které

---

¹⁶ JUDITH SANDEEN, Bartel. *Holokaust : Ztracená slova*. 1. vyd. [s.l.] : Mayday spol. s.r.o, 2006. s.31
(Max Hamburger, holandský Žid, vzpomíná na osvobození Spojenci)

se mnohdy projevovaly sebeobviňováním z toho, že právě oni přežili. Tito lidé si děsivé vzpomínky na holokaust nesli po celý zbytek svého života

4. Osud Židů za I. a II. světové války na našem území

4.1 Období první republiky

Československo bylo jedinou zemí ve střední Evropě, ve které byla židovskému obyvatelstvu garantována veškerá občanská, náboženská a politická práva. Zde jako v jediné evropské zemi, se mohli Židé svobodně přihlásit ke svému vyznání, což udělala asi třetina jejich populace. Byť i zde se v počátcích objevovaly protižidovské nálady, ty se ale podařilo překonat a Židé se stali běžnou součástí společenského života a politického života. Židé běžně vykonávali nejrozličnější povolání a zastávali vysoké politické funkce. Z jejich řad vzešlo mnoho umělců, žurnalistů a profesorů, mnohdy úspěšně zastávali i funkce ve vedeních obcí. Mezi umělce židovského původu patřil například Karel Poláček, František Langer, Richard Weiner, Egon Hostovský, Jiří Orten a mnoho dalších. Intelektuální elita stála na jejich straně. Došlo k velkému obchodnímu rozvoji, protože Židé stáli v čele prosperujících podniků. V roce 1926 je otevřen československý generální konzulát v Palestině. V okolní Evropě nebyla situace pro Židy tolik příznivá, a proto se Československo stalo oblíbeným cílem židovských emigrantů. Migrace do Československa prudce vzrostla po roce 1933, kdy se v Německu chopil moci Hitler. Hlavním cílem německých židovských uprchlíků se stala města Praha, Brno, Moravská Ostrava a Olomouc. Do Československa se po anexi Rakouska začali stahovat i rakouští Židé. Židovským imigrantům podávala pomocnou ruku jak československá vláda, tak i různé organizace.

4.2 Mnichovská dohoda a rozpad první republiky

První republika končí 29. 9. 1938, kdy byla podepsána Mnichovská dohoda. Jednalo se o dohodu mezi Německem, Velkou Británií, Itálií a Francií, která stanovila, že Československo musí podstoupit Německu oblast Sudet. O výsledku této dohody

bylo Československo pouze zpraveno a na samotné jednání nebyli jeho diplomaté vůbec vpuštěni. Zprávu měl československé vládě tlumočit diplomat Vojtěch Mastný¹⁷, který společně s ostatními zástupci přebýval na blízkém hotelu. V českých politických a intelektuálních kruzích se poté začíná Mnichovská dohoda označovat různými výrazy, např.: zrada Západu, O nás bez nás, Mnichov, Mnichovská zrada. Několik dní po podepsání Mnichovské dohody, 6. 10. 1939 odstupuje prezident Edvard Beneš z funkce a nahrazuje ho Emil Hácha, který jmenuje novou vládu.

Mnichovskou dohodou přichází Československo o pohraniční území. Docházelo k upírání národnostních a občanských práv pohraničních Čechů a jejich vyhánění do vnitrozemí. Během obsazování pohraničí prchá do vnitrozemí 120 tisíc Čechů a 17 tisíc Židů.

4.3 Křišťálová noc v Sudetech a její následky

Křišťálová noc (kap. 3.6.1) se nevyhnula ani okupovanému pohraničí. Především v Liberci, Opavě, Sokolově, Krnově, ale třeba i ve Stříbře. Vždy bylo vypáleno a zničeno mnoho synagog, židovských obchodů a bytů. Židé ze Sudet byli transportováni do koncentračních táborů, čemuž se snažili vyhnout přesunem do vnitrozemí.

Tyto události vedly k tomu, že se začalo na Židy pohlížet opět skrze prsty a začal se probouzet český antisemitismus. V Židech začala být spatřována příčina problému, což vyústilo v projevy zloby vůči nim. Nejvíce opovržení sklízeli židovští uprchlíci z Německa a Sudet. Československá vláda se snažila příliv Židů omezit a ti byli často vraceni z hranic zpět. V mnoha periodikách začaly vycházet protižidovské články, v nichž byli Židé viněni z ponížení českého národa. Potřeba hledat vnitřního nepřítele, někoho, kdo je zodpovědný za rozpad první republiky a za současný stav, přispěla k tomu, že se Československo pomalu vzdalovalo od demokratických hodnot a principů příznačných pro období první republiky.

---

¹⁷ Vojtěch Mastný (18. března 1874, Manětín - 25. ledna 1954, Praha) byl významný československý diplomat první Československé republiky a český právník.

Židé začali být postupně omezováni ve svobodném výběru povolání a byli propuštěni ze státní správy. Mnoho profesních organizací žádalo o vyloučení Židů ze svých. Byl také omezován volný převod majetku emigrantů do zahraničí.

Toto jednání bylo nemalou měrou ovlivňováno nátlakem ze strany nacistického Německa. Důkazem může být 21. leden 1939, kdy Adolf Hitler pokáral našeho ministra Františka Chvalkovského, za nedostačenou razanci a rozhodnost ve věci „konečného řešení židovské otázky“. Krátce poté jsou přijata opatření v podobě propouštění státních zaměstnanců židovského původu a přezkoumávání státního občanství u Židů, jejichž národnost nebyla česká nebo slovenská. Židovští přistěhovalci byli pod tíhou nejružnějších omezujících opatření nuceni opustit zemi.

4.4 Období protektorátu Čechy a Morava

V noci ze 14. na 15. března překročila vojska nacistického Německa československou hranici. Tehdejší prezident Emil Hácha byl v Berlíně donucen s okupací souhlasit. Hitler poté 16. března 1939 vyhláší protektorát Čechy a Morava, který je tvořen zbytkem Československa, které na základě Mnichovské dohody postoupilo část svého území Německu. V čele protektorátu stál říšský protektor Konstantin von Neurath. Na území protektorátu Čechy a Morava žilo v jeho počátku 6,5 milionu obyvatel, z čehož bylo 118310 Židů.

V prvních letech protektorátu bylo okupačními úřady podporováno vystěhovalství židovského obyvatelstva, za povolení k emigraci se však platila velká finanční částka. Majetek po Židech spadl pod správu německých bank, později byl konfiskován ve prospěch Říše. Z Protektorátu se do konce roku 1939 vystěhovalo 190 000 a v roce 1940 dalších 6176 židovských emigrantů. Do roku 1941 se to pak povedlo pouze 817 osobám a od října 1941 bylo stěhování Židů zcela pozastaveno.

4.4.1 Hospodářské změny za protektorátu

V březnu 1939 je zavedena tzv. nucená správa hospodářských podniků, kdy docházelo k nařízenému slučování firem. Byly zavedeny ústřední svazy, které určovaly

objemy produkce, rozdělování surovin a prostředků. Nacisté získali pod kontrolu strategické podniky, např. Škodovku, brněnskou Zbrojovku, Poldovku nebo Vítkovické železářny. Kontrolována byla i živočišná a rostlinná výroba, kdy bylo přesně stanoveno čeho a kolik si smějí výrobci ponechat, za jaké ceny mají prodávat, jaké plošné výměry pozemků mohou obhospodařovat. Po okupaci byl vytvořen umělý kurz marky ke koruně, který byl stanoven na 1 : 10, ve skutečnosti byl však 1 : 6. Toto vedlo k masivnímu skupování českého zboží německými okupanty. Přísně byl kontrolován i zahraniční obchod. Pod okupační správu připadlo i české finančnictví a bankovníctví, které bylo během okupace okradeno o 43 tun ryzího měnového zlata. Byly zavedeny potravinové lístky, které byly rozděleny do třech kategorií: obyčejný spotřebitel, pracující a těžce pracující. Podle zařazení do kategorie měl každý nárok na určitou dávku potravin. Na podobném principu fungovaly později zavedené šatenky a poukázky na obuv.

4.4.2 Zákazy povolání a konfiskace

V protektorátních hranicích bylo soustředěno kolem 70% veškerého československého průmyslu. Nacisté chtěli nejdříve využít český průmysl ke svým okupačním a likvidačním tažením; až poté, co by byla Evropa ovládnuta, plánovali realizaci „Konečného řešení židovské otázky“. Tento plán velmi ovlivnil židovskou politiku okupační moci. Židé měli být rychle vyřazeni z veřejného života, aby negativně neovlivňovali vztah protektorátu k Německu. Toto měla zařídit protektorátní vláda, která 17. března 1939 přijala soubor protižidovských opatření, které mimo jiné zakazovalo výkon lékařského povolání všem lékařům „neárijského původu“. Ministři jednotlivých resortů byli zmocněni k opatřením, která by vedla o odstranění všech Židů ze státní správy. Později, 4. července 1939, bylo vládním opatřením Židům pozastaveno vykonávání mnoha profesí, např. advokacie, lékařství, lékárnictví, vědeckých povolání atd. Židé nesměli být v žádných spolcích a sdruženích zabývajících se kulturními, společenskými a hospodářskými otázkami země. V nařízení byla celá řada zákazů a omezení, ovšem i možnost udělení prezidentské výjimky. Některé tyto výjimky byly prezidentem schváleny, říšským protektorem však následně zamítnuty. Další nařízení protektorátní vlády mělo zastavit volné nakládání s židovským majetkem a zařídit jeho převod do české správy. Toto nařízení však nepřišlo vhod říšskému protektorovi,

Konstantinu von Neurathovi, který nechtěl připustit, aby byl arizovaný majetek pod správou českých úřadů. Místo toho vychází 21. června 1939 další nařízení, tentokrát z dílny říšského protektora, které definovalo jiný postup v otázce židovského majetku. V tomto nařízení byl židovský majetek definován velice široce, což umožňovalo nacistům svévolný výklad, na základě něhož byl zabrán majetek obrovské hodnoty. Nařízení dále zaváděla definici židovství v souladu s Norimberskými zákony, čímž byl určen okruh lidí, kterých se „Konečné řešení“ týkalo. Koncem ledna roku 1940 je říšským protektorem vydáno nařízení o vyřazení Židů z hospodářského života. Toto nařízení bylo postupně doplňováno o různé doplňky a prováděcí výnosy, které vyřadily Židy z hospodářského života. Nejprve byla zakázána činnost židovských obchodů s textilem, obuví a kožešinami, potom přibývala další odvětví až do posledního prováděcího výnosu, který vyřazoval Židy z celkem 17 vypočtených oborů. Ve všech židovských podnicích, pokud nebyly ještě zkonfiskovány nebo zničeny, byl dosazen správce tzv. Treuhander. Na základě těchto nařízení museli židovští podnikatelé a obchodníci odevzdat podrobné soupisy svých majetků, do určených bank museli uložit své finance, akcie a další cennosti a ze svých účtů mohli čerpat čím dál menší částky. Na dodržování správného postupu dohlíželo gestapo, které neváhalo tvrdě trestat sebemenší prohřešek.

Zatímco ze začátku okupace byla emigrace Židů možná, postupem času se počty emigrantů snižovaly, což bylo dáno všeobecným antiimigračním postojem evropských vlád, které neustále snižovaly limity přijímaných uprchlíků, až nakonec přijímání zastavily, viz. již zmíněnou konferenci v Evianu roku 1938.

4.4.3 Ghetto bez zdí

Úřady okupujícího Německa pokračovaly v protižidovské politice a vydávaly neustále nová nařízení, která postupně zbavovala Židy dalších a dalších práv. Židům byla postupně zakazována návštěva veřejných míst jako parků a sadů, některých náměstí a ulic. Návštěva kina, divadla, sportovní události či jiné kulturní a sportovní akce byla Židům, rovněž znemožněna. V hromadné dopravě směli Židé cestovat většinou v zadních a speciálně vyhrazených částech vozů. Pokud chtěl Žid jít nakupovat, mohl tak činit pouze dvakrát denně po dvou hodinách, později již jen jednou denně. Postupně se Židé nesměli po 20. hodině zdržovat mimo svůj byt. Mezi další

omezení patřilo odebrání rozhlasových přístrojů, kol, šicích strojů, lyží nebo nemožnost chovat domácí zvířectvo. Židovské děti nesměly navštěvovat německé a později ani české školy, soukromá výuka taktéž nepřípadala v úvahu. Takovýchto zákazů byla široká škála a všechny měly plnit jasně daný cíl, udělat mezi běžnými obyvateli a Židy co možná nejsilnější a neviditelnou oddělovací čáru.

Ani Židům v Československu se nevyhnula smutná povinnost nosit odlišující znamení. Od února 1940 byly občanské legitimace Židů označeny tučným červeným písmenem „J“, čili Jude. Protižidovská propaganda začala nabírat na obrátkách a obviňovala Židy z negativního působení na české obyvatelstvo. Vyvrcholením bylo 1. září 1941, kdy bylo v protektorátu vydáno nařízení, které přikazovalo veřejné označování Židů. Už se nejednalo pouze o červené „J“ v dokladech Židů, nyní musel každý Žid po 6. roku svého života nosit žlutou šesticípou hvězdu velikosti dlaně s černým nápisem „Jude“. Protektorátní tisk rovněž vyzýval k veřejné ignoraci Židů. Kdo byl přistižen v družném rozhovoru s Židem nebo se zdál být k němu příliš přátelský, byl potrestán, v lepším případě odebráním nákupních poukazů, v horším případě s ním bylo nakládáno jako s Židem. Dne 27. září 1941 se funkce říšského kancléře ujímá Reinhard Heydrich¹⁸, který záhy po svém nástupu nařizuje uzavřít všechny židovské synagogy a modlitebny. Mimo to také nařizuje zatknout kohokoliv, kdo by veřejně a příliš okatě projevoval náklonnost k Židům. Židé byli nyní oddělení, jasně označeni, zbaveni práv a majetku a nacistům nic nebránilo rozjet poslední etapu konečného řešení, vyhlazení židovského obyvatelstva.

4. 5 Terezín

Na první poradě nově jmenovaného zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha bylo 10. října 1941 rozhodnuto o deportaci několika tisíc „nejobtěžnějších“ Židů do ghatt v Lodži a Minsku. Do 26. listopadu 1941 bylo do těchto ghatt transportováno na 6000 Židů, ostatní měli být soustředěni v českých zemích, za nejvhodnější místo byl vybrán Terezín.

---

¹⁸ Reinhard Heydrich * 7. 3. 1904 - † 4. 6. 1942, německý nacistický politik, generál policie a SS.

4.5.1 Úloha Terezína

Terezín byl posádkové město s pevností z 18. století. Podle vydaného příkazu museli obyvatelé, kterých bylo zhruba 3500, toto město vyklidit, aby zde mohl být zřízen „soustředovací a průchozí tábor“ pro české Židy. Během jednoho roku bylo do Terezína umístěno 50 až 60 tisíc židovských vězňů. Terezín měl sloužit pouze jako dočasné shromaždiště Židů před jejich dalším transportem na východ. Skutečná úloha terezínského ghetta byla nacistickou propagandou zkreslována. Oficiálně se tvrdilo že se bude jednat o samosprávné území, kde Židé v klidu přečkají do konce války. Úkolem toho bylo, zachovat klid mezi budoucími oběťmi deportací. Deportace z Německa a Rakouska byly zase vydávány za pracovní nasazení. To, že s praceschopnými jedinci odjíždí také jejich celé rodiny, bylo odůvodňováno tvrzením, že není možno rozdělit rodinné příslušníky. Další zástěrkou bylo, že se v Terezíně budou shromažďovat staří a zasloužilí Židé z Rakouska a Německa. Lživá nacistická propaganda se neustále zdokonalovala v zakrývání pravého krvavého účelu ghetta. Později byl dokonce Terezín prezentován jako tzv. židovské sídliště, kde probíhala příprava na život v případném poválečném židovském státě.

Terezín byl tedy veřejnosti předkládán v dosti odlišném světle. Nikoho již asi nepřekvapí, že podmínky pro tamní vězně byly vskutku děsivé. Terezín trpěl fatálním nedostatkem ubytovacích kapacit. V září roku 1942 byl počet vězňů 58500, ubytovací kapacita na jednoho člověka činila 1,6 čtverečních metrů. Vězni byli ubytováni v bývalých kasárnách, bytech vystěhovaných civilních obyvatel, v narychlo postavených dřevěných barácích, ale také v kůlnách, půdních prostorech atd. Tyto podmínky sebou logicky nesly značná hygienická a zdravotní rizika, která byla ze začátku existence ghetta navíc podporována značným nedostatkem vody. Každodenní součástí života v ghettu byla infekční onemocnění, nekončící boj s obtížným hmyzem, všudypřítomný zápach a nečistota.

4.5.2 Malá pevnost

Součástí pevnostního komplexu v Terezíně byla i Malá pevnost, která byla původně vybudována za účelem střežení labské vodní cesty. Později začala plnit funkci žaláře pro politicky nepohodlné lidi a odpůrce habsburské monarchie. Roli vězení plnila pevnost i během 1. sv. války, kdy do ní byli umisťováni váleční zajatci. Nejtemnější kapitolou v dějinách pevnosti byla 2. sv. válka. V roce 1940, zde byla zřízena věznice pražského gestapa. Touto věznicí prošlo 32000 vězňů, z toho 2600 jich zde zahynulo a dalších 5000 bylo deportováno do vyhlazovacích táborů. Podmínky zde byly samozřejmě katastrofální a zbavující vězně veškeré lidské důstojnosti. Ke konci války zachvátila pevnost epidemie tyfu, která následně pronikla i do samotného ghetta. To bylo již v době, kdy se schylovalo ke konci války a příslušníci SS postupně opouštěli pevnost i Terezín.

4.5.3 Život v ghettu

Takové podmínky pro ubytování s sebou ovšem přinášely zásadní hygienické problémy, spojené s nejzákladnějšími životními potřebami. Zejména v prvním období existence ghetta byly ještě násobeny zoufalým nedostatkem vody. Těžkou situaci vězňů komandantura umocňovala opakovanými zákazy svícení jako krutým kolektivním trestem za nepatrné přestupky.

Nedostatečné ubytovací kapacity nebyly však jediným problémem ghetta. Dalším problémem byl nedostatek jídla a z něj pramenící soustavný hlad. Vězňové trpěli značnou podvýživou, která byla způsobena jak malými dávkami potravin, tak jejich slabou výživnou a vitamínovou hodnotou. Teplé jídlo bylo nemyslitelným luxusem, jídlo studené a poníženě vyčkané v dlouhé frontě naopak každodenní realitou. Výhodu měli ti, kteří měli za hranicemi příbuzné, kteří jim čas od času poslali potravinový balíček, i ten však musel splňovat předepsaná kritéria.

Zdravotní péče v ghettu byla prováděna v obtížných podmínkách. Ze začátku byla situace značně zoufalá, chyběl zdravotnický materiál a lékařské zákroky, i ty složitější, byly prováděny primitivními prostředky, za stálého nedostatku léků a ostatního zdravotního materiálu. Nedostatek těchto prostředků způsobil, že byla

v ghettu velice vysoká úmrtnost.

Mezi vězni v ghettu byly i děti, které tvořily jakousi zvláštní kategorii. Samospráva ghetta se jim snažila těžký život alespoň trochu ulehčit. Pro děti byly organizovány různé zábavné a kulturní aktivity. Děti samy vyvíjely tvůrčí činnost, některé skládaly básně a vyjadřovaly své nejnějnější pocity, některé hrály divadelní představení. Byly vydávány časopisy, z nichž nejznámější byl „Vedem“, který vydávali chlapci v domově L 417. Známa je též dětská opera Brundibár, která byla hrána v několika reprízách a jejíž závěrečná pasáž se stala hymnou ghetta, hymnou vyjadřující víru ve vítězství dobra nad zlem. Mezi terezínskými vězni bylo více než 105 000 dětí, 400 z nich skončilo životní pout v Terezíně, další skonaly ve východních vyhlazovacích táborech.

Dětské časopisy, divadelní hry a literární aktivity nebyly jediným kulturním elementem života v Terezíně. Kulturní život v Terezíně byl na lepší úrovni, než by se podle prvního dojmu očekávalo. Bylo to dané jednak snahou o vyvinutí nějaké aktivity a zábavné činnosti v decimujícím prostředí ghetta a rovněž tím, že ghettem logicky prošlo mnoho židovských osobností z široké oblasti kulturního života. Kulturní aktivity byly místní komandaturou SS ze zjištěných důvodů tolerovány, přispívaly, totiž k propagandistickým účelům. Pověstná je návštěva dánského Červeného kříže z 23. června 1944, která měla podat zprávu o místních poměrech v Terezíně. Nacisté vše dokonale naaranžovali a sehráli třem kontrolujícím delegátům povedené a možná i přesvědčivé divadlo. V den příjezdu delegace bylo ghetto uklizené, vyčištěné a život v ghettu probíhal na první pohled zcela běžným způsobem. Vězni například hráli s dozorci fotbal. Dodnes se spekuluje, zda Červený kříž onedhy opouštěl ghetto s přesvědčením, že je vše v pořádku, nebo se pouze tak tvářil. Jasně je ovšem to, že následná zpráva o terezínské inspekci skončila víceméně kladně, jeden inspektor, dr. Maurice Rossel, se vyjádřil k situaci v ghettu s obdivem, druzí dva svá vyjádření formulovali spíše neutrálně.

„Řekněme, že náš úžas byl mimořádný, když jsme v ghettu našli město, které žije téměř normálním životem...“¹⁹

Jak už bylo zmíněno, tak ghettem prošlo mnoho osobnostní kulturního

---

¹⁹ Úryvek z Rosselovy zprávy o situaci v Terezíně

světa. Ve výtvarném umění bychom měli zmínit Bedřicha Driftu, Petra Keina, Adolfa Aussenberga, Otto Ungara nebo Josepha Spiera. Osobnostmi v oblasti divadla byli zase Karel Švenk, Josef Lustig a František Kowanitz, německé pak Hans Hofer, vlastním jménem Hans Schulhof, a Kurt Gerron. Pokud mluvíme o literatuře, je zapotřebí zmínit osobu Arnošta Lustiga; jeho zážitkům s Terezína se budeme ještě věnovat.

Dne 8. května dorazili do Terezína první sovětské tanky a o pár dní později přebrala Rudá armáda kontrolu nad městem. V té době byla však celá oblast zachvácená tyfem, z toho důvodu zde bylo zřízeno 5 polních nemocnic. Epidemie si při její likvidaci vyžádala ještě mnoho životů z řad osvobozených vězňů, ale také vojáků a lékařů.

Koncentrační tábor v Litoměřicích

V Litoměřicích vzniká roku 1944 koncentrační tábor, který měl sloužit jako pobočka hlavního koncentračního tábora ve Flossenbürgu. Tábořem prošlo kolem 18 000 vězňů, z toho 45 000 jich tam zahynulo. Židé, převážně ze zahraničí, tvořili v táboře početně významnou skupinu. Vězni zde budovali podzemní továrny s krycími názvy Richard I. a Richard II. Tábor byl těsně před osvobozením Litoměřic rozpuštěn.

5. Útlak Židů za 2. sv. války očima českých autorů 20. století

5.1 Literatura v době 2. sv. války a okupace

Období okupace se stalo námětem mnoha prozaických i poetických děl. Pro literaturu to nebylo nikterak snadné období, protože byla značně omezena svoboda slova, což vedlo k tomu, že se autoři uchylovali k alegoričnosti²⁰ a symbolizmu, někteří nesměli svá díla dokonce vydávat. Z knihoven a prodejních pultů postupně mizela díla židovských autorů, jimž byla zároveň zakázána publikační činnost. Mnoho spisovatelů bylo odvečeno do koncentračního tábora, někteří tam nechali i život - zde jmenujme Karla Poláčka (Osvětim) nebo Josefa Čapka (Bergen-Belsen. V období okupace byla na prvním místě poezie, která se zaměřovala na vlastenecké hodnoty, krásy naší země a odkaz slavných osobností naší kultury.

Na začátku okupace, v roce 1940, vychází Jarní almanach básnický 1940, v němž se představilo mnoho začínajících básníků, jenž se dočkali uznání až po skončení války. Almanach měl vyjádřit obavy mladé básnické generace z politické situace a osudu Československa. Mezi nejvýznamnější přispěvatele almanachu patřil Jiří Orten (podle něhož se někdy též hovoří o tzv. ortenovské generaci), Josef Kainar, Oldřich Mikulášek, Ivan Blatný a další.

Již zmíněný symbolizmus se objevuje ve skladbě Josefa Hory: Jan Houslista, u Jozefa Seiferta v jeho sbírkách *Světlem oděná* a *Kamenný most*. Pocit z okupace vyjadřuje ve svých sbírkách První Testament a Záhřmotí i Vladimír Holan. František Hrubín vydává sbírky *Cikády*, *Poledne*, *Mávnutí křídel* a dětem věnovaná sbírka *Říkejte si se mnou*.

Další umělecké uskupení vzniká v roce 1942 a je jím tzv. Skupina 42. Jednalo se výtvarně a básnický orientované uskupení, jehož autoři se snažili o zachycení člověka ve městě, člověka konkrétního v konkrétní době a konkrétní situaci, člověka a jeho všedního života v celé pravdivosti. Mezi nejvýznamnější literáty skupiny patřil Ivan Blatný, Jiří Kolář, Josef Kainar, Jiřina Hauková a jiní. Autorem programové stati skupiny byl Jindřich Chalupecký²¹.

---

²⁰ alegorie - obrazné, symbolické vyjádření

²¹ Jindřich Chalupecký (1910 - 1990) – výtvarný a literární teoretik a kritik, člen skupiny 42.

V próze se objevuje hned několik tvůrčích proudů. Někteří autoři se snaží oživit náměty z minulosti a přírodními a vlasteneckými motivy připomenout tradiční národní hodnoty. Do této skupiny lze zařadit Vladislava Vančuru a jeho dílo *Obrazy z dějin národa českého*, Karla Schulze se svým dílem *Kámen a bolest* nebo Františka Kožíka a jeho dílo *Největší z Pierotů*. Naproti tomu se objevují díla, která mají za cíl posílit čtenáře. Do této skupiny můžeme zařadit *Cirkus Humberto* od Eduarda Basse, *Městečko na dlani* Jiřího Drdy nebo *Hostinec u kamenného stolu* Karla Poláčka. Do dalšího proudu můžeme zařadit díla, jež měla postihnout nálady a pocity lidí, na které období války a okupace těžce doléhalo. Zde zmiňme Jaroslava Havlíčka se svým dílem *Helimadoe*, Václava Řezáče a jeho *Černé světlo* nebo Marii Pujmanovou s dílem *Předtucha*.

5.2 Reflexe 2. sv. války

Druhá světová válka a její důsledky ovlivnily životy milionů lidí, což se následně promítlo i do literatury. K válce se vyjadřovali autoři z nejrůznějších úhlů pohledu. Motivy války se začaly objevovat v poezii i próze. Nutno však říci, že próza oproti poezii reagovala s určitým časovým odstupem, zato však z tohoto období čerpá náměty do současnosti.

Krátce po osvobození vychází dílo Julia Fučíka, *Reportáž psaná na oprátce*. Výrazněji se prosazuje i psychologická próza, do které můžeme zařadit *Zbraně bezbranných* od Jiřího Valji, *Život s hvězdou* Jiřího Weila nebo dílo *Spálená setba* od Jiřího Muchy. V roce 1946 vychází *Němá barikáda* od Jana Drdy, mapující celé období okupace z pohledu nejrůznějších společenských vrstev. Tématu okupace se věnuje také Marie Pujmanová ve svých románech *Hra s ohněm* a *Život proti smrti*. Tematikou nucených prací se zabývá Karel Ptáčník ve svém románu *Ročník 21*. O posledních dnech války vypráví i román *Zbabělci* od Josefa Škvoreckého. Okupaci se v tvorbě nevyhnul ani Bohumil Hrabal, který o ní napsal *Ostře sledované vlaky* (1965), jež byly později Jiřím Menzelem zfilmované a následně oceněné Oscarem. Válce se ve své tvorbě věnuje také Ota Pavel, a to v dílech *Smrt krásných srnců* a *Jak jsem potkal ryby*.

Značnou část tvorby představují autoři zpracovávající židovskou problematiku během 2. sv. války. O vztahu židovské dívky a nežidovského chlapce vypráví novela Jana Otčenáška *Romeo Julie a tma*. Hrůzy války si na vlastní kůži prožil Arnošt Lustig,

což se do jeho díla značně promítlo. Životem člověka, čekajícího na transport do koncentračního tábora se zabývá novela *Pan Theodor Mundstock* od Ladislava Fukse. Židovské situaci se věnuje Norbert Frýd v *Krabici živých* nebo Jiří Weil v *Životě s hvězdou*. Osudu Židů za protektorátu se lehce dotýká také kniha Edvarda Valenty *Jdi za zeleným světlem*. Každý z těchto autorů přináší svůj osobitý způsob zpracování židovské problematiky, který se odvíjí od toho, zda autor je či není Žid a zda prožil nejtvrďší nacistické represe na vlastní kůži nebo o nich píše pouze zpovzdálí jako nezávislý pozorovatel.

5.1 Arnošt Lustig

5.1.1 Autorův život

Arnošt Lustig se narodil 21. prosince 1926 v Praze, v rodině malého obchodníka. Jeho matka pocházela ze starého židovského rodu Lewy – Cohen, což byl rod knížat existující více než 2000 let. Po absolvování obecné školy začal studovat na reálném gymnáziu, ze kterého byl z rasových důvodů vyloučen. Vyučil se tedy krejčím. Jeho židovský původ způsobil, že byl 13. listopadu 1942, coby šestnáctiletý hoch, poslán do Terezína. Během války prošel ještě koncentrační tábor v Osvětimi a Buchenwaldu. V dubnu roku 1945 se mu podařilo uprchnout z transportu do Dachau a vyhnout se tak téměř jisté smrti. Do konce války se poté ukrýval v Praze, kde se účastnil i Květnového povstání²² Po válce se pustil do studií na Vysoké škole politických a sociálních věd a začal se zabývat publicistickou činností. V roce 1948 odjel do Izraele, kde pracoval jako zpravodaj Lidových novin v izraelsko – arabské válce. Po návratu působil jako redaktor v Mladém světě a scénárista na Barrandově. Po Pražském jaru²³ musel opustit Československo a odešel nejdříve do Jugoslávie, kde působil v záhřebském hudebním studiu a potom do Izraele. Ke sklonku 60. let se usadil v USA, kde přednášel literaturu, film a scénaristiku na Americké univerzitě ve Washingtonu. V roce 1978 byl na této univerzitě jmenován profesorem. Roku 1995 se stává šéfem české redakce časopisu

---

²² České národní povstání v roce 1945 - otevřené ozbrojené vystoupení českého lidu proti nacistickým okupantům na sklonku 2. světové války, začátkem května 1945.

²³ Pražským jarem se nazývá období od konce roku 1967 do okupace Československa v srpnu 1968. V těchto měsících došlo postupně k uvolnění politické a společenské situace v Československu, demokratizaci společnosti a k pokusu o opatrnou reformu socialistického politického systému.

Playboy. V současné době pobývá především v Praze.

Takto Lustig hovoří o svých dětských zážitcích z Osvětimi: „ *V lágru to bylo špatné. V Osvětimi jsme jedli 242 kalorií denně. Jen tolik, aby vězňové vydrželi, než je zaplynoují. Pitná voda nebyla, jen ta s bacily tyfu na latrině. I do té dávali Němci sůl, abychom nemohli pít. Člověk může být dobrý i strašlivá svině. Nacisti pálili lidi v jamách, pět metrů na délku, tři metry na šířku. Nechali vězně, aby do nich skládali mrtvolu, proložili je poleny, pak to polili benzínem a zapálili. Klukovi, který tam sloužil, řekli: Když přeskočíš, zachrániš si život. Kluk se snažil. Rozběhl se, skočil, ale nepřeskočil. Zahynul v řeřavém uhlí v bolestech...*“²⁴

5.1.2 Autorův pohled na antisemitizmus

Lustig vidí počátky antisemitizmu v křesťanské tradici. Domnívá se, že dnešní antisemitizmus není už bezprostředně vázán na Židy, že Židy již ve skutečnosti nepotřebuje. Lidé pouze potřebují obětího beránka, který když nebude mít podobu Žida, bude mít podobu Slováka, Skota. Lidé praktikující antisemitské smýšlení jsou lidé s pocitem méněcennosti. Potřebují někoho zmenšit, aby se sami zvětšili. Židé mají podle Lustiga stejný úděl jako američtí černoši. Obě skupiny si totiž v sobě neustále nesou břímě minulosti svých předků. Autor hovoří o antisemitizmu takto: „ *moderní antisemitizmus má jiné formy než ten tradiční. Poté, co nacisté a jejich spolupracovníci, za nečinné účasti lhostejných a přihlížejících, zabili šest milionu Židů, je jeho tradiční podoba nepřijemná a pro mnohé nepřijatelná. Nestačí mít křivý nos, černé kučeravé vlasy a hnědé oči, aby vás někdo diskriminoval, obviňoval a nenáviděl. Antisemitizmus je racionální i iracionální nevole k určité skupině. Lze ho vysvětlit, ale nelze vysvětlit vše.*“²⁵ Lustig se domnívá, že za zrod antisemitizmu může katolická církev svými primitivními protižidovskými názory. Vztah katolické církve k židovství dává do kontrastu s ostatními dobrými věcmi, které katolictví přineslo. Lustig připouští a na příkladě Martina Luthera ukazuje, že i židovství samotné selhalo. „*Byl to Luther, který nejdříve Židům nadbíhal a nakonec tvrdil, že jsou to děti ďábla, je třeba je vypálit,*

---

²⁴ Kouba, Miroslav; Kouba, Miroslav. Dobrý den, pane Lustig : (myšlenky o životě). 1. vyd. Praha : AEQUITAS, 1999. s. 61

²⁵ Kouba, Miroslav; Kouba, Miroslav. Dobrý den, pane Lustig : (myšlenky o životě). 1. vyd. Praha : AEQUITAS, 1999. s. 78

vymýtit. “²⁶

Lustig soudí, že ačkoliv uplynulo od války půl století, bylo o ní napsáno tisíce knih a studií a vyřčeno nespočet soudů, neustále zde zůstává vtíravá a nezodpovězená otázka: jak se to mohlo stát?

Lustig o údělu být Židem mluví dosti neutrálně. Svůj původ neglorifikuje, ale zároveň jej neztrácuje. „*Co to pro mě znamená být Židem? Nejsem rád, ani nerad. Záleží na poměrech. V lágru jsem třeba snil, že jsem Němec u gestapa, a proto mám teplé boty....*“.²⁷ Lustig uznává občanskou společnost, která soudí podle stejného metru, ať je člověk Žid, Američan, křesťan nebo protestant.

Lustig hovoří o svém dětství a pobytech v koncentračních táborech zajímavým způsobem. Poutavě dokáže vykreslit události, které tam prožil. Při čtení jeho vzpomínek člověk pociťuje mrazení v šíji, někdy je zase dojat téměř k slzám. Lustigovy vzpomínky jsou jakoby bez emocí, nestěžuje si, nenadává, nepoužívá silných expresiv, a přesto je v nich silný emocionální náboj.

„*Tak jsem šel domů a teď jsem čekal, až se mě táta zeptá, jestli už jsem byl s ženskou, že mu to tedy řeknu. Ale on se od té doby nikdy nezeptal. Bud' něco tušil, a tak mi tu radost neudělal. Nikdy se mě už nezeptal, jestli jsem byl s ženskou. Já o tom přemýšlel, proč to vlastně ten můj táta chtěl. Proč se mě ptal. A vyšlo mně s odstupem let, že můj táta chtěl, než nás tedy zabijou, abych věděl, co je život. A život je být s ženskou – pro chlapa.*“²⁸

Válka ovlivnila Lustiga velice citelně. Celé své dospívání prožil v prostředí koncentračních táborů. Veškeré pro život nezbytné zkušenosti, dovednosti, morální zásady a principy se v něm formovaly během války. Chápe prožitou válku jako zkoušku morální odolnosti, vnitřní síly a zásadovosti. Válka mění lidi a jejich zažité konvence, návyky a relativizuje vše, o čem byl člověk dřív přesvědčen, že je tak či onak. Lustig

---

²⁶ Kouba, Miroslav; Kouba, Miroslav. Dobrý den, pane Lustig : (myšlenky o životě). 1. vyd. Praha : AEQUITAS, 1999. s. 79

²⁷ Kouba, Miroslav; Kouba, Miroslav. Dobrý den, pane Lustig : (myšlenky o životě). 1. vyd. Praha : AEQUITAS, 1999. s. 82

²⁸ Kouba, Miroslav; Kouba, Miroslav. Dobrý den, pane Lustig : (myšlenky o životě). 1. vyd. Praha : AEQUITAS, 1999. s. 168

považuje fakt, že přežil, za náhodu. To, že přežil, odůvodňuje tak, že byl vždy na správném místě a potkával správné lidi.

5.1.3 Autorova tvorba

Arnošt Lustig je jedním z nejznámějších prozaiků, scénáristů, publicistů světového významu. Autor celé řady děl s tématem holokaustu. Jeho tvorba podložená reálnými drastickými zkušenostmi z 2. sv. války a koncentračních táborů. Arnošt Lustig se v dílech s touto tematikou věnuje jednotlivým lidským osudům. Za hrdiny svých próz si vybírá většinou nejvíce zranitelné jedince, jako jsou děti, mladé dívky a staří lidé. Lustig se snaží o vykreslení jejich niterných pocitů a pochodů, zachycuje vliv těžkých životních situací na psychiku jedince a jeho následného jednání. V jeho dílech je často patrný kontrast mezi krutou válečnou realitou a nezralým nitrem dospívajícího jedince.

V Lustigových povídkových knihách *Démanty noci* a *Noc a naděje*, jsou hlavními hrdiny většinou autorovi vrstevníci z Terezína, ale také děti nebo starci. V novele *Dita* Saxová je hlavní hrdinkou židovská dívka, která je velice zasažena otřesnými koncentračnickými zážitky a která po návratu na svobodu nedokáže přežít naplnění svých nadějí. V novele *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* se hlavní hrdinka vzchopí k tragické vzpouře, jíž si v beznadějné situaci zachová lidskou důstojnost. Mezi jeho další knihy s tematikou holokaustu patří kniha *Hořká vůně mandlí* nebo román *Dům vrácené ozvěny*. Od tematiky holokaustu odbočuje Lustig ve svém románu *Miláček*, v němž zužitkoval své zkušenosti z pobytu v Izraeli a USA.

5.1.4 Démanty noci

Povídkový soubor *Démanty noci* vychází v roce 1958. Celý soubor je tvořen 11 povídkami s tematikou osudů Židů v koncentračních táborech, během transportů a Květnového povstání. Hlavními hrdiny povídek jsou povětšinou osoby do značné míry slabé a bezbranné – starci a děti. Lustig se pokouší vykreslit člověka v krajních životních situacích, jež jsou na hraně fyzické i psychické snesitelnosti. Ústřední protagonisté jsou konfrontováni se stavy beznaděje, ponížení. Neustále musí řešit, zda zajdou za hranici únosného nebo nikoliv, zda prolomí své morální zásady, nebo jim zůstanou věrni.

Například hned v první povídce Sousto, je okamžik, kdy chlapec obere svého mrtvého otce o kalhoty a zlatý zub, aby je mohl směnit za kus citronu pro svoji sestru umírající na avitaminózu. Při tom všem si Ervín své konání neustále ospravedlňuje a vede bitvu se svým svědomím.

„Raděj ne.“ Opakoval ztichle Ervín. A opět se viděl, jak se to celé odehrálo, než sem přišel; jak stahoval s otce ty kalhoty. Tělo už tuhlo, tak divně; musel si přitom stále opakovat: tohleto byl tvůj otec, živej člověk, a ještě včera a možná, že ještě v noci. Ale už ne.²⁹

„To přeci už není tvůj fotr, hučel sám k sobě, to byl jenom do včerejška. Ted' už to nikdo není, jen tělo, z kterého nezbylo nic než váha a práce s odnášením. Budeš na něj myslet, umíňoval si, pouze v dobrém, jako kdyby se to nebylo stalo.“³⁰

U každé povídky nás autor vrhne do děje, jehož kontext se dozvídáme až dalším čtením. Povídka je zahájena dialogem, který začal již „před textem“, gestem postavy nebo nějakým detailem. Lustig se v díle soustředí především na konkrétní lidskou situaci a na to, jak ji hrdina vyřeší. Prostředí je popisováno pouze v náznaku: „táborová cimra“, „studená kobka s víky od beden místo dveří“. Stejně tak se v díle nesetkáme s popisem minulosti hlavních postav, nevíme, kde se vzali, z jakého prostředí vzešli. Pojmenování postav je omezeno většinou na křestní jméno (Čiky, Dany) nebo přezdívkou (Černý lev, Blecha); někdy jsou zastoupena obecným popisem („hoch s dýkou“, „pejzati“, „osmnáctiletí“).

Lustig pro Démanty noci zvolil dětské postavy záměrně. I on sám prožíval období dospívání, zrání a vnitřního utváření za obdobných podmínek. Autor se snaží o podrobné vykreslení psychologických pochodů v nitru jedince, jež je vystaven extrémní fyzické a psychické zátěži, a vypořádat se, kam je ochoten pod vidinou smrti ve svém jednání zajít.

---

²⁹ Lustig, Arnošt. Démanty noci. 1. vyd. Praha : MF, 1958. s. 11

³⁰ Lustig, Arnošt. Démanty noci. 1. vyd. Praha : MF, 1958. s. 19

5.2 Ladislav Fuks

5.2.1 Autorův život

Ladislav Fuks se narodil 24. září 1923 v Praze v rodině policejního důstojníka. Jeho dětství nebylo nikterak idylické, otec byl chladný a dominantní člověk, matka se zase starala o jeho výchovu pouze ze společenského hlediska. V období dospívání si Fuks poprvé uvědomuje svoji sexuální orientaci. Po složení maturitní zkoušky v roce 1942 začíná pracovat na pozemkovém úřadě, poté jako správce statků v Hodoníně. Po skončení 2. sv. války vystudoval na Karlově univerzitě filosofii, psychologii, pedagogiku a historii umění. Dlouhou dobu pracoval v papírnách v Bělé po Bezdězem a v Praze, poté také ve Státní památkové správě na zámku Kynžvart. Ke sklonku 50. let pracoval i v Národní galerii. Ladislav Fuks prožil velkou část svého života v osamění, což bylo dáno jeho citovou deprivací z mládí a jeho homosexuální orientací, která byla v období války vážným důvodem pro transport do koncentračního tábora. V roce 1964 se přece jen oženil, ale krátce poté od své ženy odchází a je hospitalizován v psychiatrické léčebně. V 70. a 80. letech se o jeho osobu zajímala také tehdejší Stb. Ladislav Fuks zemřel 19. 8. 1994 doma v Dejvicích.

5.2.2 Autorova tvorba

Ladislav Fuks byl vynikající český prozaik, autor psychologické prózy. Ve svých psychologicky laděných prózách se zabýval otázkou toho, jak dokáže zoufalé společenské poměry zcela změnit člověka. Snažil se poukázat na osud člověka ohrožovaného fašismem a na zlo a absurditu, jež byla pro 20. století příznačná. Zaměřoval se především na psychologickou prózu. Mezi taková díla lze zařadit jeho románovou prvotinu *Pan Theodor Mundstock*, ve které si hlavní hrdina simuluje život v koncentračním táboře, do něhož očekává transport. V povídce *Mí černovlasí bratři* se zase píše o osudech Fuksových židovských spolužáků z gymnázia. O bezvýchodnosti pramenící z neúnosných rodinných i politických poměrů vypráví román *Variace pro temnou strunu*. Známý je *Spalovač mrtvol*, kde se ze slušného zaměstnance krematoria stává bezcitný vrah vlastní rodiny. Mechanismus společenského zla a jeho destruktivní následky pro jedince jsou popsány v dílech *Smrt morčete* nebo *Myši Natálie*

Mooshabrové. Mezi další díla patří Oslovení ze tmy, Vévodkyně a kuchařka, Návrat z žitného pole a mnoho dalších.

5.2.3 Pan Theodor Mundstock

Toto dílo vychází v roce 1963, téměř 20 let po skončení války. V této době v české literatuře vrcholila druhá vlna tzv. válečné prózy s okupační a židovskou tematikou.³¹ Tento psychologický román vypráví o osamoceném postarším Židovi, Mundstockovi, který pracuje v provaznické firmě a vede samotářský, leč spokojený život. Zlomovým okamžikem se pro něho stává počátek okupace, kdy přichází o své zaměstnání, čímž se mu hrouť celý jeho svět. Hrdina si buduje vlastní vnitřní svět představ a iluzí, objevuje se zde motiv dvojnictví v podobě jakéhosi Mona, Mundstockova druhého „já“, který jej provází v jeho myšlenkách, komentuje je a vstupuje do nich. Pan Mundstock tuší, že jej čeká obdobný osud jako ostatní Židy a každým dnem očekává předvolání k transportu do koncentračního tábora. Mundstock se rozhodne, že se na samotný transport a následný pobyt připraví po fyzické i psychické stránce. Vše promýšlí do sebemenšího detailu a snaží se svůj život uzpůsobit tak, aby ho v blížícím se pobytu v táboře nemohlo nic překvapit. Spí na dřevěné pryčce, posiluje, aby unesl kufr, jí pouze minimálně, pouští si plyn atd. Paradoxní je Mundstockův konec, kdy je těsně před transportem, když přechází silnici, sražen německým autem. Ona paradoxnost spočívá v tom, že je sražen zrovna ve chvíli, kdy si přehazuje kufr z jedné ruky do druhé, což byla činnost, kterou pilně cvičil. V oněch vteřinách před smrtí dochází Mundstock k poznání, že vše v životě nejde nacvičit.

Fuks se samozřejmě snažil tímto dílem poukázat na zdrcující vliv fašismu směrem k lidskému nitru a lidským osudům. Vyobrazení osudu Žida Mundstocka použil Fuks coby modelovou situaci znázorňující hrozbu obecnější charakteru. Výstižně se o díle vyjádřila Jiřina Táborská, která napsala: *„Pana Mundstocka možno číst jako básnické podobenství mířící k základním existenciálním otázkám – k životní situovanosti člověka uvnitř společenských systémů dvacátého století. Lze ho číst – s odstupem*

---

³¹ Česká literatura 1945-1970 : interpretace vybraných děl. 1. vyd. Praha : SPN, 1992. 427 s. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-23973-0. s. 279

*čtvrtstoletí – jako kus historie, jako osobitou výpověď o tragickém osudu Židů v době nacistické zločiny...*³²

Fuksův literární zájem o židovské utrpení během 2. sv. války nepramení paradoxně z jeho bezprostřední zkušenosti, tak jako u Lustiga nebo Weila, ale zkušenosti zprostředkované. Fuks, ač nežid, cítil v období okupace stejné ohrožení jako jeho židovští spolužáci, a to proto, že byl homosexuální orientace, což byl pro nacisty jasný důvod pro transport takového člověka do koncentračního tábora.

Fuks v díle pojímá židovství jako symbol společenské diskriminace, která vede k budování bariér mezi lidmi. Ať už se jedná o důvody toho, proč je vyhozen z práce nebo o zpověď Ruth Krausové, která se celý život potýká s přehlížením, opovrhováním a diskriminací jen kvůli tomu, že je židovského původu. V díle se rovněž vyskytuje židovské názvosloví.

Autor zvolil pro formu vyprávění tzv. er-formu, vyprávění v třetí osobě, což umožňuje recipientovi lépe vhlížet do nitra postavy. V podstatě celý příběh je vybudován na prolínání, překrývání a matení časových rovin, skutečných a imaginárních dialogů. Čtenář může lehce nabýt pochybnosti na tím, zda se jedná o realitu nebo pouhou fantaskní představu a většinou ho napadne i to, zda je hlavní hrdina zcela duševně zdravý. K tomu všemu se přidává přítomnost Mundstockova dvojníka „Mona“, jeho druhého „já“. Mon zde představuje určitý vnitřní hlas, část rozumu, která odmítá přijmout krutou realitu, která Mundstocka od jeho přesvědčení neustále zrazuje, zpochybňuje a zesměšňuje jej. V okamžiku, kdy si hrdina uvědomí realitu a přijme ji, Mon zmizí.

Toto dílo lze do jisté míry považovat za velice blízké Weilovu románu *Život s hvězdou*. Společným rysem obou děl je doba a místo děje, ale také hlavní hrdina, kterého se citelně dotýká tíživá okupační atmosféra, hrdina, jehož život je svazován nesmyslnými nařízeními a omezeními, hrdina žijící v izolaci a vnitřním osamocení, hrdina čekající na transport do koncentračního tábora. V obou dílech lze najít více podobných motivů, o kterých bude řeč v pozdější části práce, po analýze *Života s hvězdou* od Jiřího Weila.

---

³² TÁBORSKÁ, JIŘINA a kol. *Česká literatura 1945-1970*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s.288

5.3 Jiří Weil

5.3.1 Autorův život

Jiří Weil se narodil 6. 8. 1900 v Praskolesích u Hořovic, v bohaté židovské rodině. V roce 1919 odmaturoval na pražské reálce a poté studoval filologii a dějiny na Univerzitě Karlově. Během tohoto studia se stal členem Devětsilu a pracoval jako překladatel tiskového oddělení sovětského zastupitelství v Praze. Mezi léty 1920-1935 se ve značné míře věnoval překladatelské a publicistické činnosti, přičemž se v roce 1931 stal redaktorem Tvorby³³. Weil byl člověkem společensky a politicky velmi činným. Již během studentských let názorově tíhl k levicovým myšlenkám reprezentovaným sociálně demokratickou stranou. Byl členem komunistické strany, kterou však musel v 30. letech kvůli kritice stalinizmu opustit.

Období okupace nese Weil velice těžce a snažil se všemi možnými způsoby vyhýbat tehdejší perzekuci. V roce 1942 dokonce nenastoupil do transportu smrti³⁴ a musel se až do osvobození skrývat. Po skončení války pracoval ve Státním židovském muzeu v Praze, ale také v nakladatelství Evropského literárního klubu. Jiří Weil umírá v roce 1959.

5.3.2 Autorova tvorba

V souvislosti s Weilovým dílem lze hovořit o dvou tvůrčích obdobích. Do poloviny třicátých let se věnoval překladatelství a publicistice. Překládal díla ruských klasiků, Gorkého, Majakovského a Pasternaka. V druhém tvůrčím období se již věnuje plně beletrii. Weilovi jde především o fakta a dějová linie je poněkud potlačena. Weil debutuje v roce 1937 svým reportážním románem Moskva – Hranice, v němž podává svědectví o Stalinově diktatuře v SSSR, za což si vysloužil tvrdou kritiku komunistické strany. Následující román Dřevěná lžice vychází až v 70. letech v samizdatu, oficiálně až v roce 1992. Odpor komunistického kritiky si vysloužilo i Weilovo zřejmě nejznámější dílo Život s hvězdou, autor pak nesměl do roku 1957 publikovat. Mezi jeho další díla patří například Makanna, otec divů, Barvy, Mír. Židovskou tematikou se Weil

---

³³ Tvorba – časopis pro kritiku a umění, který od roku 1925 vydával F. X. Šalda.

³⁴ Weil se vyhnul transportu tím, že zfingoval svoji sebevraždu. Poté se společně se svou ženou Olgou skrýval u přátel až do osvobození.

zabývá v dílech Na střeše je Mendelssohn a Žalozpěv na 77 297 obětí, ale především v již zmíněném díle Život s hvězdou.

5.3.3 Život s hvězdou

Život s hvězdou je existenciálně laděný román, který vyšel v roce 1949. Jeho zaměření do jisté míry naznačuje už samotný název. Hlavním hrdinou je Josef Roubíček, bývalý bankovní úředník, samotářský a uzavřený člověk, který se pod tíhou dusné atmosféry okupace postupně segreguje od okolního světa. Jediný, ke komu se upíná, je jeho nepřítomná přítelkyně Růžena, se kterou často fiktivně rozmlouvá a kocour Tomáš. Roubíček čeká na transport do koncentračního tábora a jeho život je v podstatě tímto čekáním vymezen. Se svou situací je nespokojen, chce se vzepřít, ale pro aktivní vzdor nenachází dostatek vnitřní síly. Za manifestaci jeho protestu lze považovat situaci, kdy Roubíček zničí veškeré vybavení bytu jen proto, aby jej nacisté po jeho transportu nemohli zabavit. Roubíček si neustále nalhává, že je vše dobré, a nechce se se svým údělem smířit. Tato lež sobě samému však v jeho nitru neustále koliduje se skutečnou realitou. Postupně však nabývá na odvaze, zbavuje se zakřiknutosti a strachu a začíná postupně vzdorovat, což vyvrcholí tím, že ze sebe strhne davidovu hvězdu a rozhodne se do transportu nenastoupit. Nejdůležitějším okamžikem, jenž přispěl k Roubíčkovu prozření a uvědomění si nutnosti rozhodovat sám o sobě a svém životě, bylo jeho neplánované vyřazení z transportu a rozhlasová zpráva o smrti Růženy.

V díle se často pracuje s Roubíčkovými vzpomínkami a prožitky, které se navzájem prolínají. To u čtenáře může vyvolat nejistotu, zda se jedná o minulost, přítomnost nebo zda se celá situace vůbec někdy odehrála. V díle se objevují fiktivní monology, které Roubíček vede k již zmíněné Růženě. Růžena je postava žijící pouze v Roubíčkových vzpomínkách, často se na ni obrací ve svých monologích a jakoby se jí zpovídá ze svého svědomí a konání. Dalším, teď již skutečným, „protagonistou“ je kocour Tomáš³⁵, ke kterému Roubíček taktéž často promlouvá a v jehož osudu spatřuje do značné míry sám sebe – opuštěný kocour bez přátel, bez zázemí. Podle Alice Jedličkové jsou Růžena a kocour „*prostředkem legalizace hrdinovy samomluvy a*

---

³⁵ Zpočátku je k Roubíčkovu rezervovaný a nevěří mu, z toho pak vzniklé jméno Tomáš.

*mlčenlivou odrazovou plochou jeho pojmenování dějů a zážitků; jsou jednotlivými konkretizacemi skrytého předpokladu adresáta*³⁶.

Vedle Roubíčkových promluv jsou v díle podstatné i monology Židů pracujících na hřbitově, kteří vyprávějí svůj příběh. Židé vyprávějí, Roubíček poslouchá. Ony příběhy slouží k vzájemnému posilování vědomí o společné existenci. Jedličková ve své studii píše, že nejde jen o vzájemný sociální kontakt a dialog, ale i o „*souhrn různě se prolínajících vyprávění a příběhů. [...] Příběhy lidí shromážděných na hřbitově jsou jakýmsi truchlivým dekameronem [...], jejich historky [...] neslouží však k ukrácení času, nýbrž jeho prodloužení, dokonce zintenzívnění jeho prožitku. Vylíčení osudů méně šťastných příslušníků židovského společenství jsou ujištěním o vlastní existenci, vzýváním naděje na další den prožitý bez úhony* [...]”³⁷.

Roubíček není obrazem hrdiny, který se vzpírá bezpráví doby a aktivně proti němu bojuje. On je obrazem člověka, který pod tíhou dobové reality prožívá pocity smutku, strachu, křivdy a sám v sobě hledá odvahu, jak se těmto věcem vzepřít. Na Roubíčkově postavě se snažil Weil poukázat na to, jak válka poznamenává lidské životy, jak mění povahu lidí, jak člověka psychicky a sociálně deformuje.

Weil se při psaní tohoto románu inspiroval vlastní životní zkušeností, kdy se sám vyhýbal transportu do koncentračního tábora a měl problém se vnitřně vypořádat s neúprosnou realitou a kdy až po dlouhém rozhodování našel odvahu k aktivnímu vzdoru. Své osobní zkušenosti a vnitřní pocity člověka jednajícího v mezní situaci vyobrazil autor prostřednictvím životního příběhu Josefa Roubíčka.

5.3.4 Srovnání Života s hvězdou a Pana Theodora Mundstocka

Ač lze v obou dílech najít mnoho společných rysů a motivů, nelze tyto dvě díla stavět na roveň. V obou dílech je hlavním protagonistou člověk židovského původu, na kterého doléhají zlobné praktiky nacistického Německa. Roubíček i Mundstock jsou neustále omezováni nesmyslnými a ponižujícími okupačními regulemi a oba žijí

---

³⁶ Česká literatura 1945-1970 : interpretace vybraných děl. 1. vyd. Praha : SPN, 1992. 427 s. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-23973-0. s. 62

³⁷ Česká literatura 1945-1970 : interpretace vybraných děl. 1. vyd. Praha : SPN, 1992. 427 s. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-23973-0. s. 63

v očekávání brzkého transportu do koncentračního tábora. V obou případech se autor snaží postihnout vnitřní svět takto zkoušeného člověka, jeho psychické pochody a způsob, jakým se s danou situací vypořádává. Obě prózy tak směřují k základním existenciálním³⁸ otázkám

Nutno říci, že Weilovi ani Fuksovi nejde pouze o zobrazení lidského utrpení během nacistického řádění, jde jim také o obecnější poselství, které má upozornit na to, jak člověka mezní a extrémní situace pozměňují ve všech rovinách. Zatímco Mundstock je ukázkou pasivního vzdoru, Roubíček naopak aktivního přístupu. Oba hrdinové v sobě řeší vnitřní konflikt a projdou určitým vnitřním vývojem. Oba hrdinové jsou obyčejní lidé, jejichž životy by za normálních okolností běžně a klidně plynuly. Zajímavé je, že ani jednomu románu se nesetkáme s přímým pojmenováním nacistů, vždy jsou to jakýsi neurčití „oni“. To, že se jedná o období okupace a nacismus se dozvídáme až z okolností a dobových reálií.

V obou románech se hlavní hrdina upíná k určitému subjektu, ke kterému promlouvá, svěřuje se mu, a který do jisté míry ovlivňuje jeho činy. V případě Mundstocka jím je Mon, Mundstockovo druhé „já“, u Roubíčka zase nepřítomná Růžena. Zajímavá je i skutečnost, že oba hrdinové, i přes nacistický zákaz platící pro Židy, mají zvíře, ke kterému vedou monolog a které jim slouží jako ventil jejich úzkosti a osamocení. Roubíček promlouvá se svým kocourem Tomášem, Mundstock zase ukrývá holuba³⁹.

Pokud porovnáváme tato díla z hlediska obsahů, které si jsou dosti blízké, je potřeba poukázat na to, že každý z autorů pochází z jiného prostředí a z jiných podmínek. Zatímco Ladislav Fuks byl spisovatelem nežidovského původu a nemohl čerpat z autentických zkušeností, tak Jiří Weil mu byl v tomto smyslu opakem, promítl do postavy Roubíčka svoji osobní zkušenost a své vnitřní prožitky. U Ladislava Fukse je až s podivem, s jakou hloubkou a vážností dokázal tuto problematiku zpracovat; možná mu byly inspirací tragické konce jeho židovských spolužáků z gymnázia

---

³⁸ Existencialismus – směr ve filosofii a literatuře, který vzniknul po 2. sv. válce. Východiskem mu je člověk v mezní životní situaci, bez silnějších vazeb na okolí, soustředěný na vlastní ego. Zdůrazněna je lidská svoboda a odpovědnost za vlastní činy. Mezi filosofy tohoto směru patří např. Karl Jaspers, mezi spisovatele Jean Paul Sartre, Albert Camus nebo Franz Kafka.

³⁹ Mundstock jej někdy nazývá holoubkem, jindy zase slepičkou.

podpořené jeho skrývanou homosexuální orientací, díky níž se ze strany nacistů podobné ohrožení jako Židé.

5.4 Norbert Frýd

5.4.1 Autorův život

Norbert Frýd se narodil 21. dubna 1913 v Českých Budějovicích do rodiny židovského obchodníka s cukrovinkami. Frýd vyrůstal v bilingvním prostředí, což se později promítlo i do jeho počátečních dvojjazyčných děl. Vystudoval reálné gymnázium a poté právo a moderní literaturu na Karlově univerzitě. Frýd se kvůli svému židovství pochopitelně nevyhnul nacistické perzekuci. Během války si prošel koncentračními tábory v Terezíně, Dachau a Kauferingu, kde také přišel o otce a svoji těhotnou ženu, což byl traumatizující zážitek na celý život. Za zmínku stojí, že i během pobytu v Terezíně stále pracoval a tvořil. Frýd se snažil z počátku okupace situaci vzdorovat a i přesto, že mnoho jeho přátel a známých emigrovalo, on se rozhodl vydržet. O této době se Frýd vyjádřil takto: „*Někdy člověk zkrátka má bojovat, nebo se aspoň aktivně bránit. A to dřív, než ho nepřítel srazí na kolena.*“⁴⁰ Po skončení války začal Frýd pracovat pro různé noviny a časopisy a získal také doktorát z filosofie. Velkým autorovým koníčkem bylo cestování po světě, ve kterém Frýd čerpal uměleckou inspiraci. Na přelomu 40. a 50. let pobývá Frýd ve Spojených státech a v Mexiku, kam byl delegován československou vládou coby kulturní atašé. Po návratu zpět do Československa krátce pracoval v rozhlasu a poté se věnoval již výhradně literární a publikační tvorbě. Norbert Frýd se v podstatě celý svůj život tíhnul k levicovému myšlení. V roce 1965 je oceněn titulem zasloužilého umělce, ze kterého se mohl těšit pouhých 10 let, do 17. března 1976, kdy náhle zemřel.

5.4.2 Autorova tvorba

Norbert Frýd byl prozaik, autor románů, novel, pohádek a cestopisných reportáží, jeho díla jsou tematicky velice pestrá. Frýdův vztah k literatuře vycházel do

---

⁴⁰ Menclová, Věra. Norbert Frýd. 1. vyd. Praha : ČS, 1981. 128 s. Portréty spisovatelů. s. 14

jisté míry i z rodinné tradice; jeho dědeček, otec a matka se totiž rovněž literárně angažovali. Frýdův knižní debut přichází v roce 1946, kdy vydává román *Divná píseň*, inspirovaný návštěvou Terezína v roce 1940. Z řady novel uveďme například: *Don Juan jde do divadla*; *Kat nepočká* nebo *Živá socha*. Frýd směřoval svou tvorbu i dětem, a to v pohádkovém souboru *Pustíte basu do rozhlasu* nebo *slabikáři* pro děti. Z cestopisných děl stojí za zmínku *Usměvavá Guatemala* nebo *Mexiko je v Americe*. V oblasti románů jsou známá díla *Císařovna*, *Prales*, *Studna supů*, ale především *Krabice živých*, kam Frýd promítl své zážitky z pobytu v koncentračním táboře.

5.4.3 Krabice živých

Román patří k vrcholným literárním počinům Norberta Frýda. Zpracovává židovskou problematiku, o kterou je v době jeho vydání (1956), eminentní zájem. Nutno říci, že tzv. koncentračnická tematika byla již zpracována bezprostředně po válce. Norbert Frýd dokázal v tomto románu velice obratně aplikovat své osobní zkušenosti a prožitky do fiktivního obrazu koncentračního tábora a života v něm.

Hlavním hrdinou románu je Zdeněk Roubík, který byl převezen do pracovního tábora Gigling 3. Tento pracovní tábor je vyhlášen mimořádně krutým způsobem zacházení s vězni. Tábor začal být ovládán skupinou dozorců SS, kteří vedeni pocitem bezmezné moci páchají na vězních zvěrstva. Zdeňka potkalo štěstí v neštěstí, protože byl vybrán jako asistent vězeňského písaře, díky čemuž mohl využívat některých výhod a dostal se do kontaktu s důležitými lidmi. Svou funkci se snažil využívat ve prospěch ostatních vězněných. Důležitou roli zde hraje právě tzv. krabice živých, což byla kartotéka vězňů, ale zároveň i metaforické pojmenování pro celý koncentrační tábor Gigling 3. Právě manipulací s kartotéčnými lístky dokázal hrdina ovlivňovat osudy vězňů tím, že jim život buď zachránil, nebo jeho konec alespoň oddálil. V díle jsou dobře vykresleny povahy lidí, ať už vězňů nebo dozorců. Je zde poukázáno na určitou absurditu v povaze a chování dozorců. Na jedné straně jsou zde dozorcí líčeni jako bezcitní, drsní, nepřístupní a arogantní, a na straně druhé se zde objevují situace, kdy se esesák zamiluje do vězněné dívky, krutá dozorkyně opláče smrt sestry atd. Nesnesitelné podmínky v táboře s blížícím se koncem války pomalu mizí a celková atmosféra je díky strachu nacistů z konce války snesitelnější.

„Krabice živých“, jak už bylo řečeno, představuje normální reálně existující kartónovou krabici, v nichž jsou jména a údaje dosud žijících vězňů. Naproti ní existuje ještě „krabice mrtvých“, jež je obsahu obdobného, obsahuje však jména již mrtvých vězňů. Krabice živých má ještě jiný významový rozsah, symbolizuje samotný koncentrační tábor, který je podobně jako krabice uzavřen, izolován a v němž jsou stovky lidí bez sebemenší šance na útěk.

Hrdina Zdeněk Roubík je z počátku vyobrazován jako člověk ustrašený, vyděšený, bojící se o svůj holý život, člověk, jehož jedinou myšlenkou a hybnou silou jeho činů je snaha přežít. Ona vězeňská kartotéka je pro Roubíka věc, která rozhoduje o jeho životě a smrti, a proto se v ní snaží co nejdéle uchovat svůj lístek. Postupem času se v něm začíná objevovat uvědomění vlastní hodnoty a ceny a odhodlaní nevzdat se a bojovat.

Frýd se ve svém díle nesnaží o schématicnost a černobílé vyobrazení lidských povah. Nacističtí dozorcí zde nejsou chápáni pouze jako vraždící stvůry, ale je jim přiřknuta i složka lidství a citovosti. Stejně tak jako vězňové nejsou jenom ti dobří, kteří se snaží kolektivně bojovat proti zlu a mezi kterými panuje bezmezný pocit důvěry a sounáležitosti. Autor se zde snaží vyobrazit to, jak jsou rozdílné lidské povahy a jak jsou tyto povahy ovlivňovány extrémními a mezními situacemi. Nejde zde tedy o škatulkování ve smyslu zlý Němec, hodný židovský vězeň, ale spíše zlý člověk a dobrý člověk.

Norbert Frýd vychází ze své velice intenzivní osobní zkušenosti, která se v díle kupodivu neprojevuje přehnaným patosem a emocionalitou. Je zde vidět spíše snaha o objektivní pohled, kdy se autor snaží o střídmé, věcné a stručné konstatování skutečnosti. Tento fakt bývá přisuzován tomu, že dílo vychází až 10 let po skončení okupace, takže autor dokázal nahlížet minulost s určitým nadhledem. Právě onen způsob syrového konstatování skutečnosti nám poskytuje velmi silný prožitek při čtení díla.

To že lze Zdeňka Roubíka do jisté míry ztotožnit se samotným autorem, je patrné z autorova vyjádření: *„Ústřední postavu Zdeňka přivádím na dějiště takového,*

jaký jsem byl v první chvíli sám – zničeného po rozloučení s těhotnou ženou, po hrůzách osvětimského mlejna, po umrtvující jízdě dobytčákem....“⁴¹

Frýd se snaží věrně zachytit dobovou atmosféru koncentračního tábora. Na konkrétních lidských osudech a povahách ukazuje, s jak náročnou situací se museli lidé potýkat, jak museli ve svém jednání neustále volit mezi větším a menším zlem, mezi osobním prospěchem či kolektivním dobrem. Na Roubíkovi se snaží demonstrovat přerod ustrašeného, odevzdaného a s tragickým koncem smířeného člověka v člověka věřícího ve vlastní hodnotu a cenu života a člověka bojujícího za lepší podmínky své i druhého. Na místě nejsou přehnané hrdinské činy ani odevzdané čekání na smrt. Autor vidí důležitý aspekt v solidaritě a pospolitosti, která by měla v takto mezních situacích existovat.

5.4.4 Krabice živých a Démanty noci

Při čtení tohoto románu nás napadne možná podobnost s dílem Arnošta Lustiga *Démanty noci*. V obou případech byl autorům motivací jejich pobyt v koncentračních, resp. pracovních táborech, ve kterých mimo jiné oba ztratili své blízké. Oba autoři se shodně snaží o zachycení lidského ponížení a zoufalství pramenících z nelidských podmínek a krutého zacházení. Společným rysem obou je snaha o vykreslení psychiky jedince, zobrazení jeho vnitřních pochodů a niterných proměn. Oba autoři také přistupují k zpracovávané látce s určitým nadhledem až syrovostí a bez zbytečného patosu. Mimo kompoziční rozdílnost, která není pro naše potřeby příliš důležitá, spatřuji odlišnost i v jiné oblasti. Zatímco Frýd se v případě Roubíka snaží o vyobrazení vnitřního přerodu jedince od zakřiknutosti a apatičnosti k občanské uvědomělosti a osobní statečnosti. Lustig preferuje analýzu proměny vnitřního světa zcela obyčejného člověka, v tomto případě povětšinou dítěte, dohnáného na samou mez psychických a fyzických možností. Frýd se zaměřil a na postavě

---

⁴¹ FRÝD, NORBERT. Lahvová pošta. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel. 1971. s.253.

5.5 Jan Otčenášek

5.5.1 Autorův život

Jan Otčenášek se narodil 19. 11. 1924 v Praze v rodině dělníka. Jan Otčenášek nebyl Žid a nic mu tedy nebránilo ve studiu na obchodní akademii. Po dokončení středoškolských studií pracoval v továrně na letecké motory jako totálně nasazený⁴². Na vysoké škole studoval estetiku, kterou však nedokončil. Po válce vstoupil do KSČ a začal pracovat jako úředník ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu. Aktivně se angažoval ve Svazu spisovatelů, ve kterém se postupně propracoval až na funkci tajemníka. Od roku 1973 pracoval na Barrandově jako dramaturg. Zemřel 24. 2. 1979 v Praze.

5.5.2 Autorova tvorba

Jan Otčenášek reprezentoval v počátku své tvorby tzv. budovatelský román⁴³, později svou tvorbu směřoval spíše k společenským románům a prózám reflektujícím okupaci. Onen budovatelský nádech je patrný především v jeho románové prvotině *Plným krokem*, ale také v psychologickém románu *Občan Brych*. Z dalších románů jmenujme: *Když v ráji pršelo*, *Víkend uprostřed týdne* nebo *Mladík z povolání*. Jak již bylo zmíněno, tak se Otčenášek nevyhnul tématu okupace, potažmo 2. sv. války. Tuto závažnou problematiku zpracovává v dílech *Kulhavý Orfeus*, kde je vykreslena snaha tehdejší mládeže o odbojovou činnost, a *Romeo, Julie a tma*.

5.5.3 Romeo Julie a tma

Romeo Julie a tma je novela s tematikou tragické lásky mezi židovskou dívkou a arijským chlapcem. Děj novely je zasazen do okupací zasažené Prahy. Název díla

---

⁴² Totální nasazení – bylo vyhlášeno v roce 1943 v Německu a jím okupovaných zemích jako reakce na porážku u Stalingradu. Pracovní síly, především z řad mladých lidí, byly nasazeny do nacistických vojenských a polovojenských podniků. Nasazeny byly rovněž ženy bez malých dětí.

⁴³ Budovatelský román jako žánr vzniká v Sovětském svazu počátkem 20. let. Zobrazuje především vnitřní přerod člověka v souvislosti s revoluční proměnou společnosti.

vyvolává logicky asociaci na tragédii Williama Shakespeara, což není náhoda. Začátek knihy je uveden veršem právě z díla Romeo a Julie. I když považuji toto dílo za všeobecně známé, musím se přece jenom věnovat výkladu děje, jelikož k jistým situacím bude odkazováno při následném výkladu.

Hlavním hrdiny jsou student gymnázia Pavel a židovská dívka Ester. Pavel se seznamuje s Ester v parku, kam se ukryla před transportem do koncentračního tábora. Ester mu se slzami v očích vypovídá svůj příběh a Pavel se rozhoduje jí pomoci. Bere ji k sobě do svého pokoje, který je za otcovou krejčovskou dílnou. Pavel si je vědom rizika takového činu, neboť je pouhý jeden den od atentátu na Heydricha a za skrývání Žida hrozí téměř jistě smrt. Musí tedy přítomnost Ester velice pečlivě tajit, před rodiči, před přáteli, zkrátka před všemi, neboť v oné vypjaté atmosféře plné děsu a nejistoty si člověk nemůže být jist nikým a ničím. Pavel si k Ester postupně vytváří vztah, který není již založen na pouhém soucitu a snaze pomoci, nýbrž na vnitřní a citové blízkosti k Ester. Pavel se o Ester stará, nosí jí jídlo, oblečení a poskytuje jí materiální i citové zázemí. Zároveň ji však uchovává v částečně nevědomosti, neříká jí, co se děje venku, jaké hony a masové lynče byly na Židy po atentátu na Heydricha rozpoutány. I přes veškerou snahu o zachování Ester v anonymitě je úkryt prozrazen. Nejdříve se o úkrytu dozvídá Pavlův otec, který není situací nadšen, ale zároveň respektuje synovo rozhodnutí, a tovaryš Čepek. Oba dva se zachovají statečně a o Ester nejen mlčí, ale dokonce jí začnou sami pomáhat. Horší je to v případě Rejska, nacistického kolaboranta, který Ester pojednou náhodně spatří. Rejsek se začne podivně chovat a vést nebezpečné řeči, stane se tudíž pro Ester ohrožením. Zlom nastává, když nacisté prohledávají domy ve snaze odhalit ukryté parašutisty. Neblahou úlohu opět sehraje Rejsek, který se snaží k Ester dostat. Do všeho se vkládá Čepek a ukrývá Ester u sebe v domě. Ester si uvědomuje, do jakého nebezpečí uvrhla Pavla, jeho rodinu a zároveň všechny, kteří se o ní starají. Ester se rozhoduje k zoufalému činu, vybíhá na ulici, kde je následně zastřelena nacistickým kulometčíkem.

Životní příběh Jana Otčenáška nebyl, ač by se mohlo na první pohled zdát, nikterak idylický. Nebyl židovského původu, což lze považovat za jistou výhodu, ale jeho život byl tragičností 2. sv. války dosti poznamenán. Autor se narodil v roce 1924, léta dospívání a časného mládí prožil tedy v době 2. sv. války a okupace. I jeho se samozřejmě těžká atmosféra doby dotýkala. Mládí poznamenané nejistotou,

omezováním a nesvobodou promítl Otčenášek právě do tohoto díla, které vydal až s desetiletým odstupem od skončení války.

Romeo, Julie a Tma. Jména v názvu knihy dostatečně napovídají obsahové směřování příběhu, ale co ona tma? Slovem tma je zde symbolizována tehdejší napjatá a nepřívětivá doba, doba zla a nejistoty, symbolicky je vyjádřena i onou zastrčenou a temnou komůrkou, kde byla Ester skrývána. Symboličnost lze vyčíst i v samotném jménu dívky. Ester je biblická postava, která se vzepřela královskému příkazu, čímž rovněž riskovala život.

Autor se snaží nahlédnout do psychiky zamilovaných lidí, jejichž láska je ohrožována probíhající válkou a nepřející společenskou atmosférou. Zde se opět nabízí analogie s Shakespearovou tragédií Romeo a Julie, kde mladou lásku rovněž ničí nepřívětivé okolí a lidská bezohlednost. Toto je sice hlavním, ne však jediným předmětem autorova zájmu. Dalším zajímavým momentem knihy je vyobrazení rozdílných povah lidí. Na jedné straně stateční a srdnatí ochránci Ester, na straně druhé vypočítavý kolaborant a prospěchář Rejsek. Stranou zájmu nezůstávají ani ti, kteří se zajímají jen o vlastní dobro a přečkávají v ústraní.

Otčenášek chce ukázat, jak praktiky nacistické ideologie ovlivnily všechny sféry života, i tu intimní. Ester a Pavel jsou obrazem velkého hrdinství. Pavlovo hrdinství spočívá v jeho odhodlání chránit židovskou dívku a riskovat tím vlastní život. Ester projevuje svoji statečnost jak svým odmítnutím nástupu do transportu, tak svým závěrečným vyběhnutím z úkrytu. Oba hrdinové se odmítli podřídit době a bojovali proti zlu a bezpráví.

6. Pedagogické a didaktické využití

6.1 Dotazníkové šetření

Součástí mé práce je i dotazníkové šetření, které by mělo alespoň částečně naznačit, jaké je povědomí o zpracovávané látce u žáků 8. a 9. tříd základní školy. Dotazníky byly rozdány na dvou základních školách, a to na Masarykově základní škole v Poličce a na Základní škole Liberec – Vesec. Nutno poznamenat, že výsledky tohoto dotazníků jsou pouze orientační a nelze je brát jako celkový obraz znalostní úrovně všech dětí v dané věkové kategorii. Toto drobné dotazníkové šetření mělo za cíl ukázat, na jaké úrovni jsou znalosti dětí a pomoci při vytváření modelových hodin se zpracovávanou tematikou. Otázky v dotazníku byly voleny tak, aby na ně bylo možno co nejstručněji odpovědět a aby se děti nemusely pouštět do rozsáhlých fabulací, kterých by navíc zřejmě nebyly schopny. Dotazníky byly dětem předloženy ve dvou variantách. Na základní škole v Poličce jsem volil písemnou formu dotazníku, v Liberci jsem zvolil formu elektronického dotazníku. Písemná verze je k nahlédnutí v přílohách této práce, ta elektronická je k dispozici na mnou vytvořených webových stránkách <http://dotaznik.kx.cz>. Webová forma dotazníku byla vytvořena tak, aby děti zadávaly své odpovědi do textových polí. Všechny odpovědi byly po dokončení dotazníku následně odeslány na emailovou adresu a poté zpracovány.

Dotazy použité v dotazníku:

1. Co si představíš pod pojmem holokaust?
2. Co si představíš pod pojmem antisemitismus?
3. Co se ti vybaví, když slyšíš slovo "Žid"?
4. V kterých letech probíhala II. sv. válka? - napiš letopočet začátku a konce.
5. Znáš jména některých koncentračních táborů?
6. Co se ti vybaví, když slyšíš jméno Adolf Hitler?
7. Znáš některé české spisovatele, kteří psali o 2. sv. válce nebo o Židech - pokud víš, napiš i název knihy.

Před začátkem vyplňování děti ještě zaškrtnly, z jaké třídy jsou. To proto, aby bylo možno rozlišit mezi odpověďmi žáků osmých a devátých tříd.

Na předložené otázky odpovědělo 60 dotazovaných respondentů. Nyní se pozastavím nad každou otázkou a pokusím se o stručný souhrn odpovědí na ní. Nutno však zohlednit fakt, že se žáci s touto problematikou v rámci výuky doposud neseznámili.

1. Co si představíš pod pojmem holokaust?

Hned tato první otázka se ukázala jako dosti obtížná, protože na ní správně, nebo přibližně správně odpovědělo pouze 10 dětí. Ve většině odpovědí se objevovalo cosi o nenávisti, Židech a 2. sv. válce, ale většinou ve velice zvláštních konstrukcích. Některé odpovědi byly velice kuriózní a ani zdaleka nesouvisely se správnou verzí. Zde cituji některé odpovědi: „*Adolf Hitler a koncentrační tábory*“, „*nevím, co to je, válka*“, „*to fakt nevím*“, „*kampaň proti ostatním rasám*“, „*vyvražďování Židů*“, „*něco s Židama*“. Velice často byla odpověď dvouslovná: „*koncentrační tábor*“. Je vidět, že termín holokaust u dětí vyvolává právě tuto asociaci. Celkově lze však říci, že je tento pojem pro děti dosti cizí a někteří se s ním poprvé setkali až v tomto dotazníku.

2. Co si představíš pod pojmem antisemitismus?

Tato otázka byla volena záměrně vzhledem k otázce předcházející. Jedná se totiž o dosti významově blízké pojmy a zajímalo mne, zda děti chápou významovou hranici mezi těmito pojmy nebo zda oba pojmy chápou totožně. U této otázky bylo nejčastější odpovědí slůvko „*nevím*“, našly se ovšem i odpovědi správné. Koncovka –izmus děti asi zmátla a myslely, že pojem označuje nějakou vědu. Zde je opět ukázka některých odpovědí: „*nevím*“, „*válka*“, „*úchylka*“, „*upřednostňování jednoho národa nad druhým*“, „*nenávist vůči jiným národům*“, „*nenávist k Židům*“.

3. Co se ti vybaví, když slyšíš slovo "Žid"?

Zde byly odpovědi již mnohem lepší. Děti tento pojem často spojovaly s národností, rasou nebo náboženstvím. Objevovaly se i asociace na Izrael. Slovo *nevím* se neobjevilo ani v jednom případě. Opět výběr některých odpovědí: „*bohatej,*

vyvražďování židů, koncentrační tábory, Izrael“, „náboženství“, „2. sv. válka“, „mno jenom lidi který za války posílali do koncentráku a jsou pobožný a křesťanství“.

4. V jakých letech probíhala II. sv. válka? - napiš rozmezí v číslech.

Schopnost určit rozmezí průběhu 2. sv. války byla celkem dobrá. Pokud se děti pletly, tak spíše v letopočtu vyjadřujícím konec války. Všichni zařadili válku správně do 20. století a ty nejodvážnější typy se pohybovaly v rozdílu plus minus 20 let.

5. Znáš jména některých koncentračních táborů?

Pokud měly děti napsat název některého koncentračního tábora, nejčastěji uváděly Terezín, občas Osvětim, a název jiného koncentračního tábora se objevil pouze v 5 odpovědích.

6. Co se ti vybaví, když slyšíš jméno Adolf Hitler?

U této otázky bylo patrné, že postava Adolfa Hitlera se do podvědomí dětí zapsala dosti značně. V žádné odpovědi se neobjevilo slůvko nevím a každý k této kontroverzní postavě alespoň heslovitě něco napsal. Ve mnoha odpovědích byl Adolf Hitler popisován jako vrah, ten, co nemá rád židy, chlapík s knírkem, ten, kdo posílal lidi do plynu atd.

7. Znáš některé české spisovatele, kteří psali o 2. sv. válce nebo o Židech - pokud víš, napiš i název knihy.

U této otázky bylo cílem zjistit, jaké je povědomí dětí o literatuře s židovskou tematikou. I přesto, že se jedná o české spisovatele, mnoho dětí uvádělo i autory zahraniční. Pravdou je, že i ti zahraniční měli vždy s židovstvím něco do činění, buď byli Židé, nebo o nich alespoň psali. Z českých autorů byl nejuváděnější Jan Otčenášek a Karel Čapek. O existenci Jiřího Weila nebo Norberta Frýda neměly děti zřejmě ani ponětí. Zde jsou ukázky odpovědí na tuto otázku: „*Deník Anny Frankové (spisovatel je*

asi ona, je to její deník), „ Otčenášek“, „ Čapek“, „Jan Drda“, „Poláček“, ale také „nevím, nezajímá mne to“, „nemám páru“.

6.2 Hodnocení dotazníkového šetření

Pokud bych měl krátce zhodnotit výsledky dotazníkové šetření, musím říci že pro mne byly spíše zklamáním. Neočekával jsem žádné mimořádně přesné a výstižné odpovědi, ale takto úlomkovité znalosti rovněž ne. Je možno říci, že si žáci otázky ohledně 2. sv. války, holokaustu a antisemitizmu obecně spojují s významem jakéhosi zla a bezpráví. Pouze malá část dotazovaných prokázala schopnost vysvětlit tyto pojmy v míře odpovídající jejich věku. I když ve svém soudu musím zohlednit fakt, že se žáci k dané problematice v rámci výuky zatím nedostali, i tak bych očekával o něco větší znalost. Já jsem se osobně o hrůzách 2. sv. války, existenci koncentračních táborů a ostatních souvisejících skutečnostech dozvídal z vyprávění dědečka, ale také od rodičů a ve škole jsem již alespoň rámcově věděl, o čem je řeč. Většina dětí tento základ nemá a spekulovat nad příčinami tohoto zjištění mi nepřísluší a ani není mým zájmem. Otázka 2. sv. války a holokaustu je dle mého názoru celkem závažná a neměla by být opomenuta. Musíme vzít totiž v úvahu, že 8. a 9. třída je pro mnohé žáky poslední příležitostí, jak se alespoň něco o tomto historicky nešťastném období dozvědět. Ne každý totiž bude studovat gymnázium nebo školu, kde by byla byť jediná hodina historie. Mnozí odejdou střední odborné školy a učiliště, a tam se s těmito informacemi již stěží setkají.

Pokud se týče otázky ohledně znalosti českých o Židech píšících autorů. Zde jsem ve svých soudech smířlivější. Pokud děti správně určily českého autora zpracovávajícího židovskou tematiku, tak se vždy jednalo o Jana Otčenáška. Je to celkem pochopitelný fakt, jelikož dílo *Romeo, Julie* a tma je pro děti této kategorie velice dobře uchopitelné a na pochopení ne moc náročné. Tento autor byl a stále je zmiňován v učebnicích a čítankách literatury a je také učiteli doporučován. Dílo *Frýda, Fukse* a *Weila* je zaprvé náročnější na pochopení a za druhé není v obecném povědomí dětí. Zajímavé je, že nikdo neuvedl ani *Arnošta Lustiga*, který by mohl být se svými *Démanty noci* pro děti celkem zajímavý. Musím ovšem vyjádřit obavu, že výsledné odpovědi jsou ovlivněny taktéž nešťastným trendem posledních let, a to odklonem dětí od četby.

6.3 Využití tématu židovského útlaku při výuce na 2. stupni základní školy

Otázka židovství a židovského útlaku se dá velice dobře využít při výuce na 2. stupni základních škol. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že se jedná o téma typické pro předmět dějepis, není tomu tak. Toto téma se dá široce využít při výuce občanské výchovy i českého jazyka. V rámci občanské výchovy totiž souvisí s dalšími tématy jako lidská práva tolerance, rasismus, xenofobie, multikulturalismus, Ústava, Listina základních práv a svobod atd. V českém jazyce se na tato témata dá poukázat formou společné četby a následné práce s textem. V hodinách dějepisů je téma 2. sv. války a holokaustu nutno rozšířit o faktografické údaje, které nejsou v občanské výchově nutné. Zároveň je nutné, aby výuka tohoto tématu probíhala pokud možno souběžně v hodinách dějepisů a občanské výchovy. Nelze totiž vyučovat holokaust bez 2. sv. války a naopak.

6.3.1 Občanská výchova

V rámci občanské výchovy se nabízí široká škála výukových metod. Vynechám zde frontální metodu výuky, protože ta je s ohledem na toto téma zvláště neefektivní. Výuka, nejen tohoto tématu, by měla klást důraz na aktivitu žáků, samostatnou práci, schopnost vyjádřit a obhájit svůj názor, kreativitu atd. Hodina musí být vedena zábavnou formou. Samozřejmě je nutná i určitá dávka teoretických znalostí, které bych u žáků zpočátku ověřil, a podle výsledků zpracoval vyučovací hodinu. Prověření znalostí by probíhalo formou dotazníku nebo metody brainstormingu.

Svědectví pamětníků⁴⁴

Tato hodina vychází ze vzpomínek pamětníků uveřejněných na veřejně dostupných internetových stránkách.

Třída: 9. třída

Délka: 2 vyučovací hodiny + domácí příprava

Pomůcky: internet, mapa Evropy (s hranicemi z roku 1938), papír a psací potřeby.

Postup:

- a. Třída je rozdělena do čtyřčlenných skupinek. Učitel rozdá každé skupině jednu vzpomínku, tak aby každý člen skupiny měl svoji kopii. Text by neměl být příliš dlouhý, aby žáky brzy neunavil.
- b. Žáci se zamyslí nad příběhem a zodpoví si následující otázky: Co je na příběhu nejvíce zaujalo? Jaký měli pocit, když příběh četli? Jaké dvě otázky by chtěli této osobě položit?
- c. Nyní žáci své odpovědi prodiskutují v rámci skupiny
- d. Žáci poté dostanou mapu Evropy, kde označí místo rodiště nebo bydliště pamětníka z jejich textu. Na základě toho se žáci pokusí získat historické informace o tomto místě a vyhledají údaje o místní židovské komunitě. Vše za pomoci literatury, nejlépe však internetu⁴⁵.
- e. Skupinka se na základě získaných poznatků pokusí rekonstruovat život pamětníka a napíše o tom krátkou esej (max. 1000 slov).
- f. Každá skupina zjistí informace o táborech, ve kterých byl jejich pamětník vězněn, nebo o cestě, kterou utíkal. Tábor nebo cestu zaznačí na mapě.
- g. Učitel položí třídě následující otázku: "Proč se většina pronásledovaných lidí nepodařilo uniknout před nacistickým terorem?" Odpovědi studentů učitel napíše na tabuli.

---

⁴⁴ Při vypracování této hodiny jsem se nechal inspirovat projektem Holokaust který je dostupný na webu <http://www.holokaust/>. Na tomto webu jsou k dispozici i vzpomínky pamětníků.

⁴⁵ Učitel může vybrat knihy a internetové adresy předem, ušetří tím sice čas, ale zase žákům upře možnost samostatného vyhledávání informací.

Mezi odpověďmi by se měly vyskytnout i tyto názory: důsledný postup nacistů, nebezpečí odhalení ukrývaných osob, země mimo okupovanou zónu přijímaly jen omezený počet uprchlíků, vliv propagandy a antisemitizmu, kolaborace, lhostejnost společnosti, politika teroru vůči jednotlivcům a skupinám, které pomáhaly Židům

Následuje diskuse, kdy žáci porovnávají jednotlivé životní příběhy, se kterými pracovali ve svých skupinách. Výsledkem by mělo být zjištění, že se Židé snažili uprchnout z území pod správou nacistů. Diskuse by měla popřít rozšířený názor, že se Židé nepokoušeli nebezpečí vzdorovat, nýbrž šli "jako ovce na porážku".

Závěr:

Každý žák se pokusí napsat pamětní projev, nakreslit obrázek nebo složit báseň se zaměřením na židovskou problematiku.

Projekce filmu

K výuce holokaustu a 2. sv. války lze rovněž využít film nebo dokument. Učitel by již před zhlédnutím projekce upozornil žáky na určité momenty, kterých si mají všimnout a nad kterými se mají zamyslet, případně by mohl již předem položit otázky, na než bude po shlédnutí vyžadovat odpověď. Po zhlédnutí projekce by měla následovat diskuse a rozbor. Při výběru z kolekce bych osobně volil z následujících filmových titulů: *Démanty noci*⁴⁶, *Sophiina volba*⁴⁷, *Hitler a holokaust*⁴⁸, *Pianista*⁴⁹.

---

⁴⁶ <http://www.csfd.cz/film/6886-demanty-noci/>

⁴⁷ <http://www.csfd.cz/film/7096-sophiina-volba-sophies-choice/>

⁴⁸ <http://www.csfd.cz/hledani-filmu-hercu-reziseru-ve-filmove-databazi/?search=hitler+a+holokaust>

⁴⁹ <http://www.csfd.cz/film/7355-pianista-pianist-the/>

Stereotypy a předsudky⁵⁰

Třída: 8. -9.

Doba trvání: 45 min

Prostředí: školní třída

Pomůcky: tabule, fix nebo křída, oxeroxované fotografie, papíry, tužky

Cíl hodiny: v rámci hodiny bych chtěl žákům ukázat, jak člověk podléhá předsudkům a stereotypům a jak je tím jeho vnímání a rozhodování ovlivněno.

- a. Studenti se rozdělí do pracovních skupin, nejlépe do čtyř. Každá skupinka bude pracovat v různých částech učebny. To proto, aby bylo znemožněno vzájemné ovlivňování mezi skupinami. Všem dětem budou rozdány 4 fotografie osob, očíslované 1-4, které svou podobou budou asociovat obecně přijímané předsudky o podobě Židů, tj. dlouhý nos, odulé rty, kratší ruce a menší postava.
- b. Studentům se sdělí, že cílem jejich práce je na základě informací z fotografie a vlastních znalostí napsat, zda se jedná o Žida či ne. Skupinky budou mít 15 minut na společné posouzení fotografií.
- c. Po odebrání kopie fotografií mluvčí každé skupiny prezentuje výsledky svého týmu. Výsledky k jednotlivým fotografiím zapisuje učitel na tabuli pod jejich pořadovými čísly
- d. Jednotlivé skupinky se následně vyjádří k výsledkům
- e. Poté prozradte, jaké fotografie patřili Židům a jaké ne. Podstata bude v tom, že fotografie asociující Žida zobrazují nežidovského člověka a naopak.

Závěr: na skutečnost často nahlížíme přes zprostředkované informace, které nevycházejí z našich zkušeností. Cílem je poukázat na to, jak nás takovéto informace ovlivňují ve vztahu k našemu pohledu na skutečnost. Závěrem by proběhla diskuse, kde by se jednotliví účastníci vyjádřili k tomu, proč se rozhodli právě tak či onak a co na jejich rozhodování mělo největší vliv.

---

⁵⁰ Při vypracování této hodiny jsem se nechal inspirovat projektem Varianty, který je dostupný na webu <http://www.varianty.cz/>

Návštěva Terezína

Za možná nejlepší variantu seznámení žáku s problematikou považuji návštěvu památníku v Terezíně. Památník Terezín nabízí široké možnosti vzdělávání pro učitele i žáky. Pro žáky nabízí tato instituce různé druhy seminářů, od půldenních až po několikadenní. Já bych se přikláněl spíše k jednodennímu semináři. Jeden z takových seminářů má následující podobu a je nabízen přímo Památníkem Terezín:

Půldenní návštěva Terezína

Při tomto typu semináře (cca 6 až 7 hodinový program) se jedná o získání základních informací k historii a problematice Terezína. Program sestává z následujících aktivit:

- Úvodní beseda zaměřená na opakování a orientaci v základních pojmech spojených s 2. světovou válkou. Je-li skupina se základní terminologií dobře obeznámena, zaměříme přednášku na hlavní funkce terezínského ghetta v rámci nacistické protižidovské politiky
- Prohlídka bývalého ghetta, expozic Muzea ghetta a Magdeburských kasáren s odborným výkladem lektora VO
- Prohlídka Malé pevnosti (bývalé policejní věznice gestapa) s průvodcovským výkladem a prohlídka Muzea Malé pevnosti
- Dokumentární filmy

Osobně si myslím, že každý z žáků by měl alespoň jednou za život navštívit Terezín. Období pobytu na základní škole je k tomu nejlepší příležitostí. Takový seminář je veden lidmi, kteří jsou plně fundovaní a dostatečně vzděláni. Tento způsob má i pozitivní význam pro učitele, protože mu odpadá starost o to, zda žákům problematiku dobře vysvětlí. Svoji roli zde sehraje i prostředí, které na každého časem dýchne svoji tíživou atmosférou, k tomu ještě průvodcovský komentář a promítnutý dokument, to vše dostatečně zapůsobí na citovou stránku dítěte tak, aby si uvědomilo, co se ještě v nedávné minulosti dělo.

6.3.2 Český jazyk

Při výuce českého jazyka, resp. literatury bych pracoval především s Otčenáškovou novelou Romeo Julie a tma.

Romano Julie a tma

Třída: 8. -9.

Doba trvání: 45 min

Prostředí: školní třída

Pomůcky: tabule, naxeroxované úryvky z knihy

Cíl hodiny: pokusit se o charakteristiku hlavních hrdinů a zamyslet se nad morální legitimitou Pavlova jednání.

Děti by si nejprve doma přečetly knihu Romeo Julie a Tma. Poté by učitel vybral nejvhodnější pasáže, se kterými by se v hodině pracovalo, a naxeroval by je tak, aby každý měl vlastní kopii. Po přečtení ukázek by děti dostaly následující úkoly.

- a. napsat charakteristiku Pavla a Ester
- b. určit o jaký druh vypravěče se jedná
- c. zamyslet se nad tím, zda měl Pavel právo ukrývat Ester, i když věděl, že svým jednáním ohrožuje své blízké.

7. Závěr

V diplomové práci jsem se snažil zpracovat především dvě zásadní otázky. První z nich se týkala historické geneze židovského útlaku, tj. jakou podobu měly antisemitské tendence v průběhu historického a společenského vývoje od starobylého Řecka a Říma, přes středověk, novověk, až po 2. sv. válku. Při zpracovávání tohoto problému jsem si uvědomil, že protižidovské nálady, popřípadě perzekuce, provázely životy Židů již od dávných dob. Dříve jsem si totiž pod otázkou antisemitizmu a židovského útlaku vybavil hlavně 2. sv. válku a s ní spojené systematické vyvražďování židovského obyvatelstva. Myslím si, že tento náhled na židovskou problematiku sdílí více lidí, a právě jim by tato část diplomové práce mohla přinést určité rozšíření znalostního obzoru v dané věci.

Druhá otázka se zabývala tím, do jaké míry a jakým způsobem se promítla židovská perzekuce v okupovaném Československu do vybraných děl českých autorů. Autoři byli vybíráni tak, aby bylo možno postihnout rozdílnost jejich pojetí a pohledu vzhledem k jejich židovskému či nežidovskému původu a bezprostřední či zprostředkované zkušenosti. U každého autora se nelehká doba odrazila v jeho díle

Stranou zájmu nemohla zůstat ani didakticko-pedagogická využitelnost zpracovávané problematiky. Do práce jsem zakomponoval výsledky dotazníkového šetření, které mělo naznačit znalostní orientaci ve zpracovávané látce u žáků 8-9 tříd základní školy. Při shrnutí výsledku jsem musel konstatovat, že celkové povědomí o 2. sv. válce, holocaustu, židovské otázce a českých autorech zpracovávajících toto téma, je spíš neuspokojivé.

Závěrem jsem se zamyslel nad tím, jakým způsobem je možno tuto problematiku zahrnout do výuky na 2. stupni základní školy. Největší využití je v občanské výchově ale také českém jazyce. Důležitou jsem shledal souběžnost výuky českého jazyka a dějepisu.

8. Seznam použité literatury

6.1 Literatura

6.1.1 Předmětová literatura

Frýd, Norbert. Krabice živých. 5. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1959. 420 s. Žatva. sv. 215.

Fuks, Ladislav. Pan Theodor Mundstock. Vyd. 4. V Praze : Odeon, 2005. 205 s. ISBN 80-207-1182-1.

Lustig, Arnošt. Démanty noci. 1. vyd. Praha : MF, 1958. 187 s.

Otčenášek, Jan. Romeo, Julie a tma : Četba pro žáky zákl. a stř. škol. 9. vyd. v Čs. spis. Praha : Čs. spis., 1990. 155 s. ISBN 80-202-0131-9.

Weil, Jiří. Život s hvězdou. 5. a 3. vyd. Praha : ČS, 1990. 385 s. Knihovna české prózy 1945-1985. ISBN 80-202-0222-6.

6.2.2 Odborná literatura

Bartel, Judith Sandeen. Holocaust : ztracená slova. [Pardubice] : Mayday, c2006. 48 s. ISBN 80-86986-05-5.

Bauer, Alois. Čeština na dlani : přehled světové a české literatury : český jazyk. 3. rozš. vyd. Olomouc : Rubico, 2007. 432 s. ISBN 80-7346-068-8.

Blodig Vojtěch, Krejča Otomar, Krejčová Helena, Munk Jan, Lhotka Petr, Pavlát, Leo: Téma:HOLOKAUST, Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách, nakl. Tauris, 2005, 59. s. ISBN 80-211-0364-7

Breitman, Richard. Architekt "konečného řešení" : Himmler a vyvraždění evropských Židů. Vyd. 1. Praha : Argo, 2004. 354 s. Historické myšlení. sv. 4. ISBN 80-7203-629-7.

Čapková, Kateřina. Češi, Němci, Židé? : národní identita Židů v Čechách : 1918-1938. Vyd. 1. Praha : Paseka, 2005. 355 s. ISBN 80-7185-695-9.

Česká literatura 1945-1970 : interpretace vybraných děl. 1. vyd. Praha : SPN, 1992. 427 s. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-23973-0.

Emancipácia Židov - antisemitizmus - prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemi-ach a na Slovensku. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1999. 211 s. ISBN 80-224-0600-7.

Galík, Josef, et al. Panorama české literatury : (Literární dějiny od počátků do současnosti). 1. oprav. a dopl. vyd. Olomouc : Rubico, 1999. 12, Literatura po roce 1969, s. 552. ISBN 80-85839-04-0

Hahn, Fred. Bylo Československo 1918-1938 národní nebo národnostní stát?. Střední Evropa. Roč. 10, č. 42 (09.1994), s. 25-35

Hitler, Adolf; Hájek, Jiří. Hitlerův Mein Kampf : Z bible německého nacionálního socializmu s komentářem... 1. vyd. Litvínov : Dialog, 1993. 221 s. ISBN 80-85194-86-4.

Karpatský, Dušan. Malý labyrint literatury. 3., dopl. vyd. Praha : Albatros, 2001. 671 s. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-00972-2.

Kouba, Miroslav; Kouba, Miroslav. Dobrý den, pane Lustig : (myšlenky o životě). 1. vyd. Praha : AEQUITAS, 1999. 247 s. ISBN 80-902774-0-3.

Kronika lidstva. 5., dopl. čes. vyd. Praha : Fortuna Print, c1998. 1295 s. Edice Kronik. ISBN 80-85873-62-1.

Kudrys, Milan; Fetter, Richard W. a Parkan, František. Nástin dějin literatury : příprava k maturitě. 3., přeprac. vyd. Praha : Fortuna, 2003. 190 s. ISBN 80-7168-856-8.

Lustig, Arnošt; Cinger, František. 3x18 : (portréty a postřehy). Praha : HAK, 2002. 391 s. ISBN 80-85910-43-8.

Menclová, Věra. Norbert Frýd. 1. vyd. Praha : ČS, 1981. 128 s. Portréty spisovatelů.

Rzounek, Vítězslav. Jan Otčenášek. 1. vyd. Praha : ČS, 1985. 242 s.

Souhvězdí smutku : [antologie českých a slovenských próz o holokaustu]. 1. vyd. Praha : EPOCH, 2003. 296 s. ISBN 80-86328-13-9.

Terezínské listy : sborník Památníku Terezín. Terezín : Památník Terezín, 2006.

Židé : dějiny a kultura : [židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti : Židé v Čechách a na Moravě ...] 2. dopl. vyd. V Praze : Židovské muzeum, 2002 dotisk. 143 s. ISBN 80-85608-43-X.

Židovská menšina v Československu ve třicátých letech : sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003. Praha : Židovské muzeum, 2003. 131 s. ISBN 80-85608-94-4.

6.2 Elektronické zdroje

Institut Terežínské iniciativy. Holokaust : \"Konečné řešení židovské otázky\" v českých zemích [online]. 2007, 4.12.2007 [cit. 2007-10-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.holokaust.cz/cz2/history/jew/czech/czech>>.

Institut Terežínské iniciativy. Holokaust : \"Konečné řešení židovské otázky\" v Evropě [online]. 2007, 4.12.2007 [cit. 2007-10-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.holokaust.cz/cz2/history/jew/general/general>>.

KOUPÝ, Kamil, et al. Spisovatele [online]. 2007 [cit. 2007-11-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.spisovatele.cz/>>.

Památník Terezín. *Památník Terezín : Národní kluturní památka* [online]. 2004, 14.12.2007 [cit. 2007-12-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.pamatnik-terezin.cz>>.

Přispěvatelé Wikipedie, Holokaust [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, 2007, Datum poslední revize 15. 12. 2007, 18:45 UTC, [citováno 19. 12. 2007] <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Holokaust&oldid=2062914>

Přispěvatelé Wikipedie, Druhá světová válka [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, 2007, Datum poslední revize 18. 12. 2007, 19:44 UTC, [citováno 19. 12. 2007] http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Druh%C3%A1_sv%C4%9Btov%C3%A1_v%C3%A1lka&oldid=2078605

9. Seznam příloh

Příloha č. 1 : Degradace Alfreda Dreyfuse na dobové ilustraci M. Meyera z roku 1895., [online]. Dostupné z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/52/Degradation_alfred_dreyfus.jpg>, [cit, 24. 12. 2007].

Příloha č. 2 : Anexe Rakouska, [online]. Dostupné z: <<http://keep3.sjfc.edu/students/scm9736/e%2Dport/vsg/anschluss.gif>>, [cit, 21. 12.2007].

Příloha č. 3 : Výsledek kříšťálové noci v Berlíně, [online]. Dostupné z: <<http://www.holokaust.cz/images/kristallnacht/ushmm86838>>, [cit, 15. 12. 2007].

Příloha č. 4 : Adolf Hitler, [online]. Dostupné z: <<http://keep3.sjfc.edu/students/scm9736/e%2Dport/vsg/hitler.jpg>>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 5 : Richard Baer, Dr. Josef Mengele a Rudolf Höss, [online]. Dostupné z: <<http://www.ushmm.org/lcmedia/photo/wlc/image/34/34753.jpg>>, [cit, 19. 12. 2007].
Heinrich Himmler a jeho žena, [online]. Dostupné z: <<http://www.ushmm.org/photos/60/60431.jpg>>, [cit, 19. 12. 2007].
Adolf Eichmann, [online]. Dostupné z: <<http://www.ushmm.org/lcmedia/photo/wlc/image/74/74907.jpg>>, [cit, 19. 12. 2007].
Reinhard Heydrich, [online]. Dostupné z: <<http://www.ushmm.org/lcmedia/photo/wlc/image/91/91199.jpg>>, [cit, 19. 12. 2007].

Příloha č. 6 : Děti na ulici varšavského ghetta, [online].

Příloha č. 7 : Židovská žena na ulici varšavského ghetta

Příloha č. 8 : IV. B. pražské židovské měšťanské školy
Židé : dějiny a kultura : [židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti : Židé v Čechách a na Moravě ...] 2. dopl. vyd. V Praze : Židovské muzeum, 2002 dotisk. ISBN 80-85608-43-X. s. 66

Příloha č. 9 : Chlapec s davidovou hvězdou, [online]. Dostupné z: <<http://www.ushmm.org/lcmedia/photo/wlc/image/77/77929.jpg>>, [cit, 13. 12. 2007].

Příloha č. 10 : Fotografie dětských vězňů po osvobození Osvětimi, [online]. Dostupné z: <<http://www.holokaust.cz/images/auschwitz/ushmm66935a.jpg>>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 11 : Fotografie vězňů po osvobození Buchenwaldu
Bartel, Judith Sandeen. Holokaust : ztracená slova. [Pardubice] : Mayday, c2006. ISBN 80-86986-05-5. s. 30

Příloha č. 12 : Arnošt Lustig, [online]. Dostupné z: http://www.pozitivni-noviny.cz/test/gallery/Image/2007/05/lustig/lustig_arnost.jpg, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 13 : Ladislav Fuks, [online]. Dostupné z: http://media.rozhlas.cz/_obrazek/00442099.jpeg, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 14 : Jiří Weil, [online]. Dostupné z: <http://www.mesto-horovice.cz/hist/nerodaci/weil.jpg>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 15 : Norbert Frýd, [online]. Dostupné z: <http://www.pozitivni-noviny.cz/test/gallery/Image/2007/03/reinerova/norbert-fryd.jpg>, [cit, 20. 12. 2007].

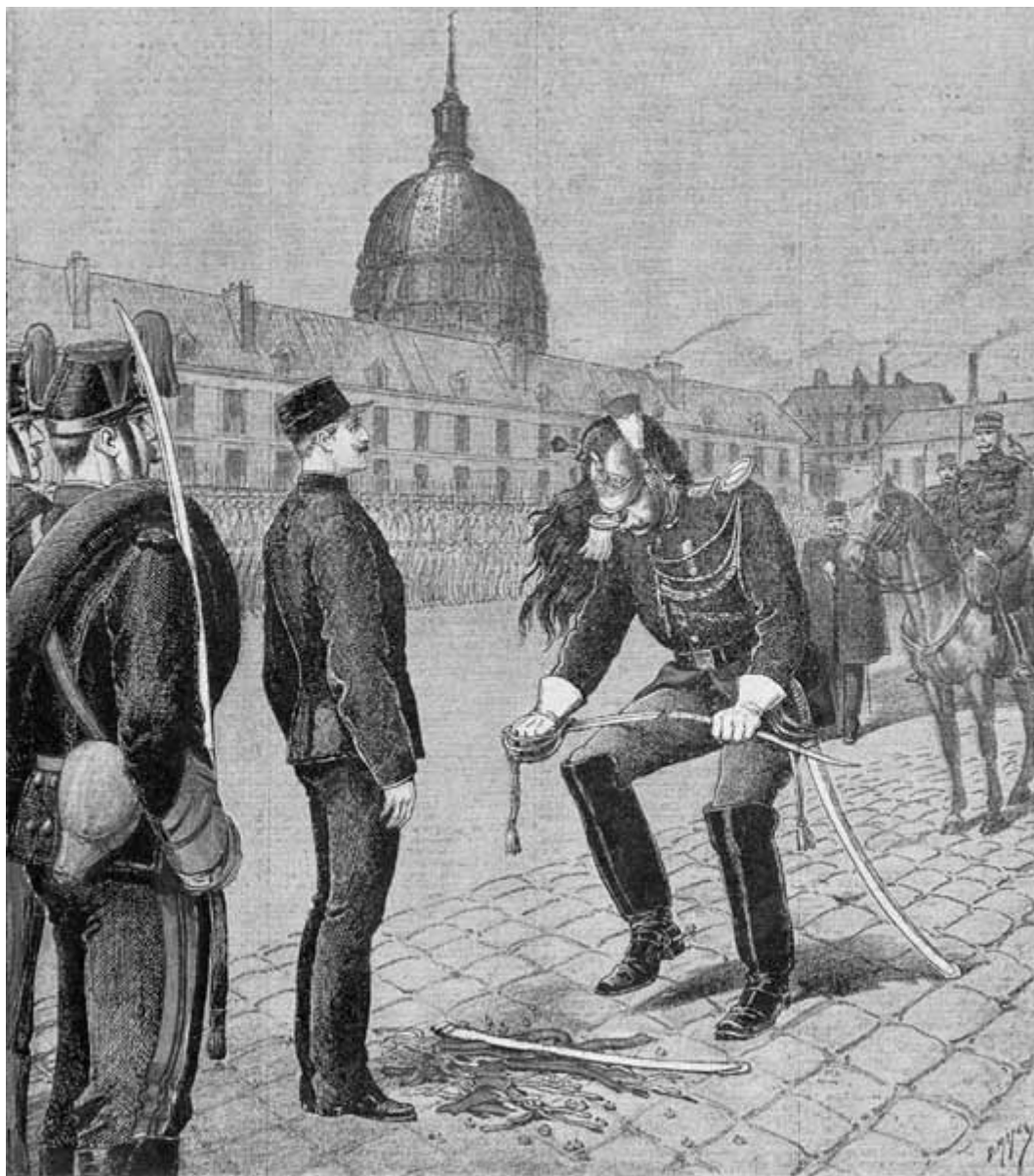
Příloha č. 16 : Jan Otčenášek, [online]. Dostupné z: <http://www.cojeco.cz/attach/photos/3a06a9c6ee528.jpg>, [cit, 20. 12. 2007].

Příloha č. 17 : Ukázka vyplněného dotazníku, vlastní fotografie, 16. 12. 2007.

Příloha č. 18 : Ukázka příchozích vyplněných elektronických dotazníků I., 16. 12. 2007.

Příloha č. 19 : Ukázka příchozích vyplněných elektronických dotazníků II., 16. 12. 2007.

Příloha č. 1: Degradace Alfreda Dreyfuse na dobové ilustraci M. Meyera z roku 1895

Příloha č. 2: Adolf Hitler

Příloha č. 3: Další významní nacisté

Richard Baer, Dr. Josef Mengele a Rudolf Höss.

Heinrich Himmler a jeho žena.

Adolf Eichmann

Reinhard Heydrich

Příloha č. 4: Anexe Rakouska

Příloha č. 5 : Výsledek kříťálové noci v Berlíně

Příloha č. 6: Děti na ulici varšavského ghetta

Příloha č. 7: Židovská žena na ulici varšavského ghetta

Příloha č. 8: IV. B. pražské židovské měšťanské školy

Příloha č. 9: Chlapec s davidovou hvězdou

Příloha č. 10: Fotografie dětských vězňů po osvobození Osvětimi

Příloha č. 11: Fotografie vězňů po osvobození Buchenwaldu

Příloha č. 12: Arnošt Lustig

Příloha č. 13: Ladislav Fuks

Příloha č. 14: Jiří Weil

Příloha č. 15: Norbert Frýd

(NORBERT FRÝD (1913–1976), ČESKÝ SPISOVATEL)

Příloha č. 16: Jan Otčenášek

Příloha č. 17: Ukázka vyplněného dotazníku

Dotazník

Děkuji všem, kteří věnovali pár minutek vyplnění tohoto dotazníku. Jeho výsledky budou použity ve vědecké práci. Václav Štěpáň

Třída - zakroužkuj

8.A 8.B 8.C 8.D
9.A 9.B 9.C 9.D

1. Co si představíš pod pojmem holokaust?
Když se někdo žije v koncentračním táboře

2. Co si představíš pod pojmem antisemitismus?
Když někdo nemá rád židy

3. Co se ti vybaví, když slyšíš slovo "Žid"?

4. V jakých letech probíhala II. sv. válka? - napiš rozmezí v číslech
1930-45

5. Znáš jména některých koncentračních táborů?
Terezín

6. Co se ti vybaví, když slyšíš jméno Adolf Hitler?
Nacismus

7. Znáš nějaké české spisovatele, kteří psali o 2. sv. válce nebo o Židech - pokud víš, napiš i název knihy
Polák

Příloha č. 18: Ukázka přichozích vyplněných elektronických dotazníků I

The screenshot shows a webmail interface for seznam.cz. The main area displays a list of emails with columns for checkboxes, subject lines, dates, and sizes. The subjects are related to the Holocaust and antisemitism, often starting with 'Vysledek dotazniku' (Survey result) and 'Vysledek Trida' (Survey class). The dates are mostly from December 2007. The left sidebar contains navigation links for composing emails, SMS, and managing the inbox. The top bar shows the user's email address and links for notes, chat, and logging out.

	Smaz	Smaz jako SPAM	Další akce ...	Setřídění emailů podle	Od nejnovějšího
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : Nevim Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nevím	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : Adolf Hitler , koncentrační tábory Co_si_představíš_pod_pojmem	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : Nevim co to je Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus?	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : válka Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nic Co	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : koncentracni tabory Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitiz	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : koncentracni labor Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitiz	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : koncentracni tabory Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitiz	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : nevím Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nevím	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nenavist vuc	10.12.2007	1,3k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : koncentracni tabory Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitiz	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : to fakt nevím Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus?	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : Hromadné vraždění židů. Co_si_představíš_pod_pojmem_a	10.12.2007	1,3k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : kampan proti ostatnim rasam Co_si_představíš_pod_pojmem_	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : něco s židama,nemůžu si vzpomenout Co_si_představíš_pod_p	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : nic mi to neříká Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus?	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : nějaký vědec Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus?	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : naciste Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : netu	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : židle? Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nevím	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : Nevim Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : Nevim	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : nevím Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nevím	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : nevím Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nevím	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 8 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : Chroust Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : Váil	10.12.2007	1,2k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 9 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : Nevim co to je Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus?	6.12.2007	1,3k	
☐	Vysledek dotazniku	Vysledek Trida : 9 B Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust? : netusim Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nat	6.12.2007	1,3k	

Příloha č. 19: Ukázka přchozích vyplněných elektronických dotazníků II

  [Hledej email](#) [Rozšířené hledání](#) [Filtruj přchozí poštu](#)

Od: Vysledek dotazniku <"Vysledek dotazniku"@ic.cz>
Předmět: Vysledek
 Datum: 10.12.2007, 12:22 - před 15 dny

[Odpovědět](#) [Odp. všem](#) [Přeposlat](#) [Tisk](#) [Smaž](#) [Smaž jako SPAM](#) [Další akce ...](#)

Trida : 8.B
 Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust?? :
 Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nenávisť vůči židům
 Co_se_ti_vybaví_když_slyšís_slovo_Zid? : mno jenom lidi který za války posílali do koncentráku a jsou pobožny a křesťanství
 Kdy_probíhala_II_sv_válka? : 1948-50
 koncentracní_tabory? :
 Znas_spisovatele? :

 Odesláno v: 10.12.2007 11:54:22

[Okno pro rychlou odpověď](#) [Plnohodnotná odpověď](#)

Komerční Poznámka

  [Hledej email](#) [Rozšířené hledání](#) [Filtruj přchozí poštu](#)

Napiš email
Napiš sms
Doručené 23
[Odeslané](#)
[Rozeepsané](#)
[Spam a viry 2](#)
[Košík 12](#)
Liberec

[Editace složek](#)
[Adresář](#)
[Nastavení](#)

Od: Vysledek dotazniku <"Vysledek dotazniku"@ic.cz>
Předmět: Vysledek
 Datum: 6.12.2007, 13:57 - před 19 dny

[Odpovědět](#) [Odp. všem](#) [Přeposlat](#) [Tisk](#) [Smaž](#) [Smaž jako SPAM](#) [Další akce ...](#)

Trida : 9.B
 Co_si_představíš_pod_pojmem_holocaust?? :
 Co_si_představíš_pod_pojmem_antisemitizmus? : nenávisť vůči jiným národům
 Co_se_ti_vybaví_když_slyšís_slovo_Zid? : mají za zank hřebdu a vyznačují se zvláštními rysy
 Kdy_probíhala_II_sv_válka? : 1942-1948
 koncentracní_tabory? : Tábor
 Znas_spisovatele? :

 Odesláno v: 06.12.2007 13:41:51

[Okno pro rychlou odpověď](#) [Plnohodnotná odpověď](#)

Komerční Poznámka
